Informatie K80 over herverdeling gemeentefonds

Onderwerp:	Informatie herverdelen gemeentefonds, onderzoek K80
Datum:	12 maart 2026

Geachte leden van de gemeenteraad,

Inleiding
De K80 (het netwerk van kleine en krachtige gemeenten tot 25.000 inwoners) heeft afgelopen jaar een onderzoek laten verrichten naar een eerlijke verdeling van het gemeentefonds onder gemeenten tot 25.000 inwoners. Dit onderzoek is uitgevoerd door een gerenommeerd onderzoeker, Peter Verheij, die onder meer is verbonden aan de Raad voor het Openbaar Bestuur.

Op de Algemene ledenvergadering van de K80 in november 2025 is besproken dat het van belang is dat alle leden op de hoogte worden gesteld van het onderzoek en dat het goed zou zijn dat de colleges en gemeenteraden hierover worden geïnformeerd.

Middels deze raadsinformatiebrief bieden wij u het onderzoek aan met daarbij een oproep die in het kort de bevindingen weergeeft. Daarnaast delen wij ook bijbehorende oproep die is gemaakt om het onderzoek onder de aandacht te brengen van de landelijke politieke partijen, het Ministerie en VNG. Dit alles om te komen tot een eerlijkere verdeling van het gemeentefonds. De raadsinformatiebrief geeft ook inzicht in het proces hiernaartoe.

Het onderzoek
Uit het onderzoek, dat zowel de positieve als de negatieve effecten in beeld heeft gebracht, blijkt dat de kleine gemeenten structureel 40 tot 50 euro gemiddeld per inwoner te weinig te krijgen. Bij sommige van onze leden is er sprake van een cumulatie-effect waardoor het tekort oploopt tot 150 euro per inwoner.

De huidige verdeling gemeentefonds is onevenredig. Het onderzoek laat zien dat het huidige model niet werkt, omdat:
- K80 gemeenten relatief hoge kosten per inwoner hebben;
- De verdeelsleutel niet past;
- De maatstaf ‘lage inkomens’ nadelig werkt;
- Instellingsgemeenten dubbel nadeel krijgen.

Deze scheve verdeling voor K80 gemeenten is er vanwege:
- Het ontbreken van een centrumfunctie en verhouding lage inkomens;
- Vooral in het sociaal domein (jeugd, WMO, participatie) zijn de verschillen groot;
- De verdeling sluit niet aan bij de werkelijke kosten die gemeenten maken.

K80 zet dit onderzoek actief in om de scheve verdeling van het gemeentefonds onder de aandacht te brengen
Inmiddels heeft K80 al diverse acties uitgezet om dit onderzoek onder de aandacht te brengen van de landelijke politieke partijen, het Ministerie en VNG. K80 gaat hier dit jaar mee verder met als doel te komen tot een eerlijkere verdeling van het gemeentefonds.
Het is in dat licht zeer welkom als u als raad via uw eigen netwerken ook aandacht vraagt voor het punt waar we als K80 voor opkomen.

K80 pleit voor een eerlijker verdeelmodel:
- Maatstaven die beter passen bij de situatie van kleine gemeentes, zoals vergrijzing, eenoudergezinnen en zorgzwaarte;
- Maximum % per maatstaf instellen;
- Een vangnet voor dure zorgcasussen;
- Minder afhankelijkheid van inwoneraantal en centrumfunctie;
- Betere compensatie voor schaalnadelen;
- Uitlegbaarheid maatstaven en drempels en transparantie van effecten;
- Aandacht voor monitoring en onderhoud.

Kopgroep Financiën K80
Deze kopgroep onderhoudt het K80 netwerk financiën, samenwerking met VNG en andere netwerken en organiseert kennisdeling op dit thema voor K80 gemeenten. Hierbij kunt u denken aan de jaarlijkse 4e donderdag van september, waarin kennis wordt gedeeld over Prinsjesdag en de effecten daarvan voor kleine gemeenten, maar ook de voordelen van gezamenlijk aanbesteden of de rol van gemeenten als subsidieverstrekker.

Vervolg
Het dagelijks bestuur van K80 is op dit moment met een lobbybureau in gesprek over het verder onder de aandacht brengen van dit onderzoek.

Wij vragen u om de aandachtspunten uit dit onderzoek ook in uw netwerk te verspreiden om zo aandacht te vragen voor de punten waar K80 voor opkomt. De oproep (bijlage 2) is hiervoor een handreiking.

Communicatie
De oproep en het onderzoek zijn samen met de verkiezingsflyer K80 (bijlage 3) gedeeld met alle landelijke partijen. Daarnaast is K80 in gesprek met de onderzoeker als lid van ROB, met VNG, andere netwerken (P10 en M50) en politieke partijen.

Wij hopen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd. Mocht u nog vragen hebben dan kunt u contact opnemen met K80 (info@K80.nl).

Bijlagen
1. Rapportage onderzoek gemeentefonds K80 definitief
2. De K80 oproep rechtmatige verdeling van het gemeentefonds definitief 2025
3. De verkiezingsflyer

K80 DE KRACHT VAN KLEIN

Onderzoek verdeling gemeentefonds

'Beter, maar ook goed genoeg voor kleine gemeenten?'

P.J. Verheij MSc RA
Definitief 15 augustus 2025

Inhoudsopgave

1. Onderzoeksaanpak kleine gemeenten
2. Typologie van (kleine) gemeenten (socio-demografisch, fysiek, sociaal)
3. Onderzoek naar het verdeelmodel van het gemeentefonds
4. Verdiepend onderzoek naar kostenpatronen in specifieke clusters
5. Verdiepend onderzoek naar (kleine) vóór en nadeelgemeenten

Bijlagen



Onderzoek kleine gemeenten

Centrale vraag: Hoe ziet de balans tussen kenmerken, kosten en verdeling in het gemeentefonds eruit voor kleine gemeenten en welke scheefheden zien we in deze driehoek?

1. Onderzoek gemeente-specifieke kenmerken (socio-demografisch, fysiek, sociaal)
2. Onderzoek verdeling gemeentefonds
3. Onderzoek kostenpatronen

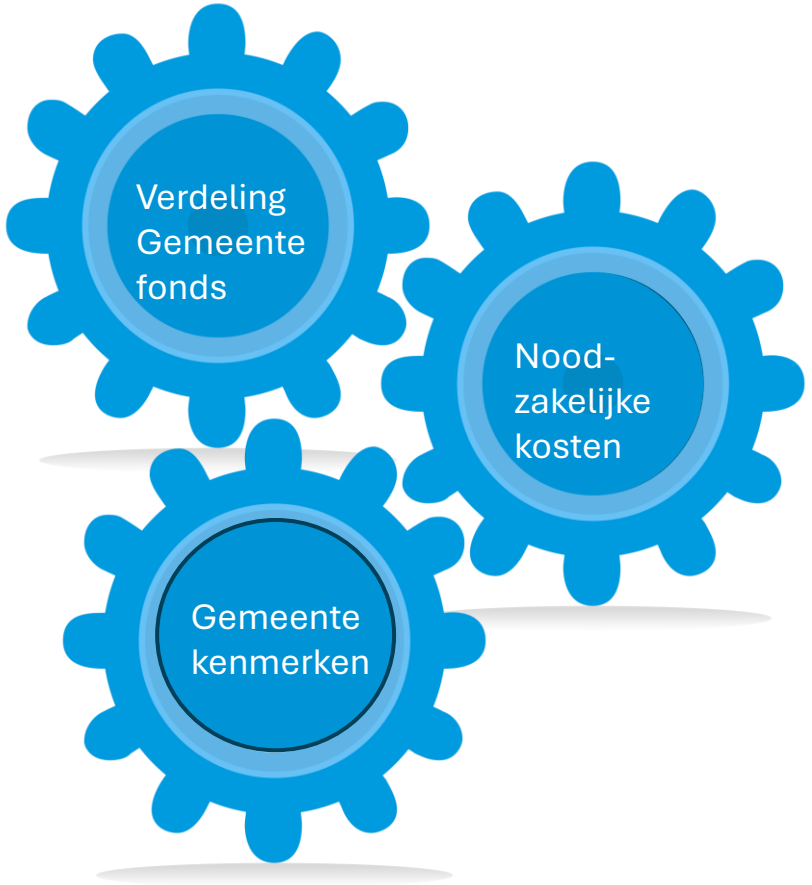

- Voor- nadeelgemeenten
- Subgroepen binnen K80
- Andere groepen gemeenten zoals M50 – G40

Bevindingen, conclusies en aanbevelingen (1)

	Bevinding	Effect op verdeling Gemeentefonds	Zichtbare kostenpatronen 2023*	Aanbeveling
Typologie	K80 zijn qua typologie niet eenduidig, wel concentratie in **zekere groepen**	Beoordeling dient plaats te vinden langs omvang (< 20.000), SSCF (K-L-O-P) en weinig stedelijk voor de grootste clusters van K80 leden	Deze groepen laten een nadelig kostenpatroon zien op sociaal domein en in totaal, IRM cluster kent een aanzienlijk voordeel	In communicatie over gewenste verbeteringen specifiek zijn en aansluiten bij onderbouwde typologieën waarvan patronen te staven zijn met eenduidige data
	Veel gebruikte **kenmerken van kleine gemeenten** lager dan gemiddeld	Verdeling kent concentratie van 80% in 10 kenmerken waar kleine gemeenten laag op scoren. Leidt tot minder dan gemiddeld aan middelen naar kleine welvarender gemeenten	Per saldo nadeel voor kleine gemeenten en/ of in SSCF K-L-O-P-typologie en/of weinig stedelijk, G40 hebben per saldo voordeel.	méér evenwichtiger maatstaven in Gemeentefonds, waaronder die recht doen aan vergrijzing en per capita effect, verhogen vaste bedragen (of kernen) om dit effect te dempen
	Enkele onderzochte **kenmerken van kleine gemeenten** zijn hoger dan gemiddeld	Hoger scorende kenmerken zijn niet of deels opgenomen in verdeling met lagere bedragen	Kostenpatronen worden voor kleine gemeenten veel minder goed verklaard door de gebruikte maatstaven per cluster dan voor alle gemeenten	méér evenwichtiger maatstaven in Gemeentefonds, waaronder die recht doen aan vergrijzing en per capita effect, verhogen vaste bedragen (of kernen) om dit effect te dempen



Bevindingen, conclusies en aanbevelingen (2)

	Bevinding	Effect op verdeling Gemeentefonds	Zichtbare kostenpatronen 2023*	Aanbeveling
Verdeling en maatstaven	**Inwoners** is een 'per capita' maatstaf die voor kleine gemeenten relatief zwaar telt	Door lage scores op overige maatstaven resteert hoge verdeling per inwoner, maar volume is daar laag, dit leidt tot lagere uitkering	Badkuip - effect' in cluster Bestuur en Ondersteuning, concentratie nadeel in OEM	méér evenwichtiger maatstaven in Gemeentefonds, waaronder die recht doen aan vergrijzing en per capita effect, verhogen vaste bedragen (of kernen) om dit effect te dempen
			impact per casus bij Jeugd is groot terwijl 'per capita' (maatstaf jongeren) inkomsten daarmee niet in balans is	Vorm van vangnet in lijn met BUIG of verevening voor kosten van zware vormen van zorg
	Regionale centrumfunctie kent geen beleidsmatige onderbouwing in sociaal domein	Verdeelt wél veel geld in gehele model (€ 4,2 miljard waarvan 81% in sociaal domein)	Model Jeugd en WMO verklaart evengoed zonder centrumfunctie	vervangen door andere maatstaven zoals SES, psychische problematiek, opleidingsniveau, eenouderhuishoudens, groene en grijze druk (concentratie)
	Regionale centrumfunctie is kwadratisch, niet lineair	Concentreert middelen veel sterker in centrumgemeenten dan de kosten rechtvaardigen	Kosten zijn behoorlijk lineair, niet kwadratisch, per capita-effect wordt niet ondervangen door centrumfunctie maar concentratie van problemen of populatie	vervangen door andere maatstaven zoals SES, psychische problematiek, opleidingsniveau, eenouderhuishoudens, groene en grijze druk (concentratie)
			Centrumgemeenten / G40 zijn énige groep die in kostenonderzoek per saldo positief zijn	vervangen door andere maatstaven zoals SES, psychische problematiek, opleidingsniveau, eenouderhuishoudens, groene en grijze druk (concentratie)



Bevindingen, conclusies en aanbevelingen (3)

	Bevinding	Effect op verdeling Gemeentefonds	Zichtbare kostenpatronen 2023	Aanbeveling
Verdeling en maatstaven	**Huishoudens laag inkomen** verdeelt per 100 (driejarig gemiddelde sinds dec 2023)	Maatstaf verdeelt veel geld (€ 8,8 miljard). Effect per 100 leidt tot grote treden voor kleine gemeenten (per 100 = 570.000 euro)	Kostenpatronen worden voor kleine gemeenten veel minder goed verklaard door de gebruikte maatstaven per cluster dan voor alle gemeenten	Bedrag per eenheid is grootste oorzaak van dit effect, zoeken naar meer maatstaven (bijv. opleidingsniveau, bijstand) die effect hiervan verder beperkt / spreidt
	Huishoudens laag inkomen kent een drempel (10% woonruimten) die per saldo tot negatieve uitkomst leidt op het totaal van de vier maatstaven waar woonruimten gebruikt wordt	Behoudens 7 grote steden (waaronder G4) worden alle gemeenten per saldo voor woonruimten gekort in de verdeling, dit effect is sterker bij kleine gemeenten (statistisch verband met R=0,3)	Concentreert middelen sterker bij grotere gemeenten dan bedoeld in de primaire verdeling.	Drempel woonruimten vervangen door andere maatstaf, bijv. huishoudens (dit is immers de grondslag waar we het over hebben)
	Drempel Huishoudens laag inkomen is verhoogd door ophoging van woonruimten, gelet op verschil bedragen die verdeeld worden is een ophoging juist nadelig i.p.v. voordelig	Dit raakt vooral studentensteden en instellingsgemeenten. Uit onderzoek onder alle gemeenten komt beperkte groep niet naar boven als instellingsgemeente (Ermelo, Gennep, Baarn, Zeist, Zoeterwoude, Maasgouw, Sliedrecht, Zeist)	Deze gemeenten zijn veelal grote nadeelgemeenten > 100 per inwoner. Dit effect verklaard echter maar een deel van het nadeel. Verwacht mag worden dat de concentratie van zorg niet alleen de kosten boven landelijk gemiddeld maar ook tot het landelijk gemiddeld betreft	Ophoging uit de drempel woonruimten verwijderen voor zorginstellingen, voor zover deze nog blijft bestaan. Daarnaast ophoging woonruimten aanpassen zodat niet alleen afwijking gemiddeld Nederland maar ook het relatieve effect van de gehele groep recht wordt gedaan. Dit vraagt wel nadere onderbouwing van het type kosten (of misgelopen opbrengsten (bijv inwonersinschrijving)) dat hier aan de orde is.
	De maatstaf **inwoners 75+ met drempel** in het cluster WMO heeft een negatief verklarend effect op de kosten binnen het gehele model van maatstaven. Dit zou kunnen komen door dat hoe ouder mensen worden meer afhankelijkheid van WLZ i.p.v. WMO ontstaat	Mogelijk wordt ten onrechte geld verdeeld naar inwoners die geen WMO kosten veroorzaken maar in een WLZ instelling zitten of WLZ zorg krijgen.	Niet expliciet zichtbaar. Verkenning van statistische verklaringen levert een negatieve indicatie op. Kostenpatroon wordt met uitsluitend 75+ met drempel slechts voor 17% verklaard (R2), terwijl 65+ of 65+ tot 80 jaar een R2 van 88% kennen.	Nader onderzoek nodig naar negatief effect in statistisch model. Specificeren van de doelgroep door gerichtere WMO gevoelige leeftijd in het model te verwerken (of meerdere groepen toetsen) 65+, 65-80. Gelet op hogere vergrijzing in kleinere gemeenten is dit juist relevant voor kleine gemeenten.

Bevindingen, conclusies en aanbevelingen (4)

	Bevinding	Effect op verdeling Gemeentefonds	Zichtbare kostenpatronen 2023*	Aanbeveling
Clusters	Het cluster **Bestuur en Organisatie** bevat een kostenpatroon die zich het best laat typeren als een 'badkuip-effect'. Kleine gemeenten hebben relatief hoge kosten per inwoner, middelgrote gemeenten lager en grote gemeenten hebben weer (veel) hogere kosten	De inkomsten worden verdeeld via een bedrag per inwoner, dit is aangevuld met een vast bedrag. Dat dempt het 'per capita' effect van de verdeling.	Het 'badkuip-effect' van de kosten wordt deels gedempt door het vast bedrag, de saldi 2023 verlopen grotendeels langs hetzelfde patroon als de 'badkuip'.	In de verdeling behoort meer recht gedaan te worden aan het schaaleffect (een minimum bedrag voor organisatiekosten) van kleine gemeenten. Een hoger vast bedrag is hierbij een van de opties.
	Het **cluster Onderwijs** bevat voldoende compensatie voor spreiding van voorzieningen in kleine gemeenten over meerdere kernen	De maatstaf oppervlakte land kan als compensatie voor spreiding van voorzieningen worden beschouwd.	Er zijn geen grote afwijkingen te ontdekken in het kostenpatroon in het cluster onderwijs die toe te wijzen zijn aan kleine gemeenten. Er is sprake van een relatief grote spreiding, die komt evengoed in kleine als grotere gemeenten voor. Wel is de verklarende kracht van het model met deze maatstaven in kleine gemeenten een stuk slechter (R2=0,18) dan in alle gemeenten (R2=0,34)	Er is geen aantoonbare aanleiding in dit cluster wijzigingen door te voeren. Valt alleen op dat er dus in deze groep meer indicatoren zijn die de kosten verklaren dan meegenomen in gemeentefonds. Vraagt nader onderzoek om met onderbouwd voorstel te komen.
	De clusters **Sport, Cultuur en Recreatie** en **Infrastructuur, Ruimte en Milieu** bevatten geen opvallende patronen of ommissies ten aanzien van kleine gemeenten	De verdeling is goed gespreid over verschillende maatstaven die ook voor kleine gemeenten voldoende middelen opleveren. Eerder kan worden gesproken over een overcompensatie gelet op het aantal oppervlaktemaatstaven die veelal in het landelijk gebied vallen	Per saldo is er voor het Cluster IRM bij kleine gemeenten of in de subgroepen K-L-O-P een (soms aanzienlijk) voordeel zichtbaar. Dit duidt op lagere kosten dan waarvoor gecompenseerd wordt.	Er is geen aantoonbare aanleiding in dit cluster wijzigingen door te voeren.
	Bij de verdeling van de **Overige Eigen Middelen (OEM)** is gekozen voor een verevening van een vast bedrag per inwoner. Dit is een verlegenheidsoplossing gelet op het niet kunnen vinden van een eenduidig patroon in deze inkomsten. Alleen voor toeristenbelasting kan een goed te volgen patroon worden verklaard. verwijderd.	Gemeenten mét toeristische functies en/of mogelijkheid om parkeerbelasting te heffen hebben hierdoor een stevigere fiscale basis onder de begroting. Volgens het derde aspiratieniveau van Goedhart waar de verdeling van het Gemeentefonds op gebaseerd is (gelijkwaardig voorzieningenniveau uitgaande van gelijke belastingcapaciteit) is hier sprake van een duidelijke omissie.	Ook hier treedt een zeker ‘per capita’ effect op, het raakt kleine gemeenten mogelijk relatief harder dan grote gemeenten	Onderzoek naar andere vormen van verevening, danwel het weglaten van verevening van de OEM. Daarnaast verdient de omvang van het te verevenen bedrag afzonderlijk aandacht, dit is veel groter dan de werkelijke OEM van gemeenten in 2023 laat zien.

Bevindingen, conclusies en aanbevelingen (5)

	Bevinding	Effect op verdeling Gemeentefonds	Zichtbare kostenpatronen 2023*	Aanbeveling
Herverdeling	Nadelige herverdeeleffecten >100 euro (24 gemeenten) én > 200 euro in het Sociaal Domein (10 gemeenten) concentreren zich in forse nadelen in WMO en Jeugd	Oorzaak in de verdeling lijkt te liggen in cumulatie-effect van ongunstige maatstaven regionale centrumfunctie, huishoudens laag inkomen, migratieachtergrond, kernen, omgevingsadressendichtheid	De kosten zijn niet evenredig lager in deze gemeenten dan het model veronderstelt. Verkennend onderzoek naar verklarende effecten in kleine gemeenten van de gebruikte maatstaven bevestigt dit beeld.	Naast correctie van de al vermelde maatstaven regionale centrumfunctie, huishoudens laag inkomen is een evenwichtiger pakket nodig aan maatstaven die patronen in subgroepen van gemeenten beter verklaren. Daarnaast kan een cumulatie-variabele (vgl. wadden of G4 vaste voet) overwogen worden met een correctie in een vast bedrag.
	Voor een specifieke groep (veelal) kleine gemeenten speelt ook het oude model een rol. Dit zijn de zgn. Instellingsgemeenten. Zij zaten op minimaal twee van vier zorggerelateerde maatstaven in het oude model in de top 25	Dit betreft vooral een herverdeeleffect, door ontbreken van een aantal maatstaven die zorggerelateerd zijn ontstaat een scheefheid. Het gaat hier om AWBZ bedden, uitkeringsontvangers - bijstandontvangers, wajong en medicijngebruik. In het nieuwe model is het instellingskarakter beperkt tot alleen ophoging woonruimten bóven landelijk gemiddelde	De kostenpatronen in deze gemeenten zijn niet evenredig lager naardat het nadeel in de herverdeling per inwoner zich vertoont. Omdat het om een kleine groep gemeenten gaat is dit statistisch niet te onderzoeken.	Dit vraagt specifiek en gericht onderzoek naar effecten van inwoners in instellingen, zoals hun inschrijving in het bevolkingsregister, kosten ten late van de gemeente zoals WMO vervoer, basisvoorzieningen in de wijken (zoals m.b.t. begeleidt wonen), veiligheidsaspecten of andere effecten in de kosten in het fysieke domein
Overige bevindingen	De BUIG levert voor gemeenten < 20.000 al drie jaar per saldo een nadeel op.	Dit is vooral relevant voor de BUIG uitkering (specieke uitkering) en raakt de Alg. Uitkering niet	Drie jaar op rij gemiddeld nadeel in kleine gemeenten, mogelijk is hier ook sprake van een 'per capita' effect van bijstandsgerechtigden t.o.v. de vergoedingen	Dit vraagt nader onderzoek naar mogelijke nadelige effecten in het BUIG model voor kleine gemeenten.

*** kostenpatronen blijken bij validatie op data 2024 ook op te treden**



Typologie gemeenten

In dit onderzoek onderscheiden we acht verschillende typologieën van gemeenten. Daarnaast zijn openbare huishoudkenmerken, deels zoals gebruikt als maatstaf in het gemeentefonds, vergeleken.

1. Bloedgroepen	(G4, G40, K80, P10, M50)
2. Andere groepen	(Instellingsgemeenten, New Towns, Randgemeenten, Centrumgemeenten)
3. Sociale structuur, centrumfunctie	(16 groepen op basis van combinatie SS en CF)
4. Groottegroep	(7 klassen op basis van inwoneraantal)
5. SCP typologie van gemeenten	(4 klassen op basis van 14 kenmerken)
6. Waar staat je gemeente	(8 klassen op basis van 14 basiskenmerken)
7. Stedelijkheidsklasse WSJG	(5 klassen op basis van adresdichtheid)
8. AMIGO - Waar staat je gemeentetool	(60 kenmerken, 8, 10 of 14 groepen)



*Groep 1 is een ‘zelfgekozen’ indeling door lidmaatschap. Deze groepen zijn niet vanuit objectieve kenmerken (anders dan inwoneraantal of een enkel kenmerk) persé gelijksoortig. Bij groep 2 is een vermoedelijke samenhang met problematiek vanuit de herverdeling gemeentefonds.

Typologie alle gemeenten

Sociale Structuur Centrumfunctie					
	sterk	redelijk	weinig	zonder	**totaal**
ss	19	8	0	0	**27**
	27	14	3	0	**44**
	14	47	45	3	**109**
	0	32	83	42	**157**
	60	**101**	**131**	**45**	**337**

Typologie WSJG	
Sterk verstedelijkte gemeenten en gelieerde woongemeenten	45
Perifere gemeenten met sociale en economische uitdagingen	53
Centrale woongemeenten met landelijk karakter	41
Kleinere perifere gemeenten, vergrijzend of krimpend	42
Welvarende landelijke gemeenten	41
Perifere gemeenten met (historische) economische specialisatie	43
Traditionele gemeenten met sterke geloofsgemeenschap	31
Welvarende woongemeenten	46
Totaal	342

Stedelijkheidsklasse WSJG	
Zeer sterk stedelijk: Gebied met een OAD =of > 2.500 adressen per km2	23
Sterk stedelijk: Gebied met een OAD =of > 1.500 en < 2.500 adressen per km2	70
Matig stedelijk: Gebied met een OAD =of > 1.000 en < 1.500 adressen per km2	77
Weinig stedelijk:Gebied met een OAD =of > 500 en < 1.000 adressen per km2	123
Niet stedelijk: Gebied met een OAD < 500 adressen per km2	49
Totaal	342

Bloedgroep	
G4	4
G40	40
K80	67
M50	67
P10	19
R8	7
geen	138

Andere groepen	
Instellingsgemeenten	22
New Towns	9
Randgemeenten	33
Centrumgemeenten	44

Typologie AMIGO Integraal	
Groep 1	55
Groep 2	30
Groep 3	14
Groep 4	31
Groep 5	41
Groep 6	71
Groep 7	37
Groep 8	63
Totaal	342

Groottegroep	
0-5000	6
5001-10000	11
10001-20000	57
20001-50000	180
50001-100000	56
100001-150000	13
150001-250000	14
	337

SCP Generiek	
Kleinschalige gemeenten	194
kleinstedelijke gemeenten	85
Universiteitssteden	16
Welvarende woongemeenten	47
Totaal	**342**

Typologie K80 gemeenten

Sociale Structuur Centrumfunctie K80					
cf	sterk	redelijk	weinig	zonder	**totaal**
ss zwak	0	3	0	0	**3**
matig	0	0	0	0	**0**
redelijk	0	3	11	2	**16**
goed	0	6	21	21	**48**
Totaal	**0**	**12**	**32**	**23**	**67**

Typologie K80 Waar staat je gemeente	67
(A) Sterk verstedelijkte gemeenten en gelieerde woongemeenten	2
(B) Perifere gemeenten met sociale en economische uitdagingen	5
(C) Centrale woongemeenten met landelijk karakter	10
(D) Kleinere perifere gemeenten, vergrijzend of krimpend	11
(E) Welvarende landelijke gemeenten	10
(F) Perifere gemeenten met (historische) economische specialisatie	5
(G) Traditionele gemeenten met sterke geloofsgemeenschap	8
(H) Welvarende woongemeenten	16

Stedelijkheidsklasse WSJG K80	67
(A) Zeer sterk stedelijk: Gebied met een OAD =of > 2.500 adressen per km2	0
(B) Sterk stedelijk: Gebied met een OAD =of > 1.500 en < 2.500 adressen per km2	0
(C) Matig stedelijk: Gebied met een OAD =of > 1.000 en < 1.500 adressen per km2	14
(D) Weinig stedelijk:Gebied met een OAD =of > 500 en < 1.000 adressen per km2	39
(E) Niet stedelijk: Gebied met een OAD < 500 adressen per km2	14

Groottegroep		
A	0-5000	5
B	5001-10000	10
C	10001-20000	47
D	20001-50000	5
E	50001-100000	0
F	100001-150000	0
G	150001-250000	0
	Totaal	**67**

SCP K80	67
(A) Kleinschalige gemeenten	45
(B) kleinstedelijke gemeenten	6
(C) Universiteitssteden	0
(D) Welvarende woongemeenten	16

Typologie AMIGO INT K80	67
Groep 1	3
Groep 2	4
Groep 3	1
Groep 4	0
Groep 5	15
Groep 6	20
Groep 7	10
Groep 8	14

Typologie K80 gemeenten

Typologie K80	67
Gemeenten tot 20.000	62
Kleinschalige gemeenten (SCP)	45
welvarende woongemeenten (SCP)	16
Welvarende (landelijke) gemeenten (WSJG)	26
Centrale woongemeenten met landelijk karakter (WSJG)	10
Kleinere perifere gemeenten, vergrijzend of krimpend (WSJG)	11
Weinig tot geen centrumfunctie en redelijk tot goede sociale structuur (SSCF) K-L-O-P	55
Weinig tot niet stedelijk (SCP Stedelijkheid)	53

De hierboven opgenomen tabel bevat de samenvatting van het onderzoek naar meer uniforme typologie van K80 gemeenten. In dit onderzoek wordt op verschillende deelthema's nader ingezoomd op de in deze tabel blauw gekleurde groepen.

Daarnaast zijn de K80 gemeenten vergeleken op huishoudenkenmerken van de inwoners met de SSCF groepen K-L-O-P en met gemiddeld Nederland. Hierbij is ook een bandbreedte weergegeven in de gemiddelde waarden in de WSJG groepen. Dit is door vaak afwijkende waarden ook nog vergeleken met gemiddelden zonder de G4 en zonder de Waddengemeenten. In de tabel op sheet 12 is dit weergegeven. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen indicatoren die lager (blauw), hoger (oranje) en ongeveer gelijk (geen arcering) scoren.

Typologie K80 gemeenten

Huishoudenskenmerken	K80	NL	SSCF (K-L-O-P)	bandbreedte NL (WSJG groepen)	bandbreedte NL (WSJG groepen) ex G4 en wadden	relevant voor:
eenpersoonshuishoudens	0,77	1,00	0,77	0,69 - 1,47	0,69 - 1,26	WMO
Armoedecijfers Nibud	0,62	1,00	0,62	0,55 - 1,93	0,55 - 1,19	Participatie en Basis
Eenouderhuishouden	0,77	1,00	0,76	0,72 - 1,33	0,72 - 1,17	Jeugd
Bijstand en eenouderhuishouden	0,44	1,00	0,38	0,40 - 1,94	0,40 - 1,28	Participatie en Jeugd
HH laaginkomen drempel 2023	0,85	1,00	0,79	0,62 - 1,38	0,62 - 1,38	Participatie, WMO en Jeugd
zeer geringe centrumfunctie	0,28	1,00	0,21	0,33 - 1,89	0,33 - 1,58	SD en KD
minder dan 50% van gemiddelde bijstand	0,48	1,00	0,42	0,43 - 1,96	0,43 - 1,30	Participatie, WMO en Jeugd
WOZ niet woningen fors lager dan gem NL	0,85	1,00	0,89	0,76 - 1,69	0,76 - 0,96	AEM
Lage werkeloosheid	0,93	1,00	0,92	0,90 - 1,44	0,90 - 1,25	Participatie en Basis
(zeer) dun bevolkte gemeenten	0,34	1,00	0,33	0,30 - 2,54	0,30 - 1,26	SD en KD
WOZ woningen gemiddelde van NL	1,13	1,00	1,20	0,73 - 1,44	0,73 - 1,44	AEM
hoger dan gemiddeld aantal ouderen	1,16	1,00	1,17	0,70 - 1,24	0,70 - 1,24	WMO
Hoge veelkernigheid	2,28	1,00	2,44	0,17 - 3,18	0,17 - 3,18	SD en KD
Hogere demografische druk	81%	78%	81%	47%-114%	50%-114%	WMO en Jeugd en Basis
Hogere groene druk	39%	38%	39%	22%-66%	27%-66%	Jeugd en Basis
Hogere grijze druk	43%	40%	43%	16%-68%	19%-68%	WMO en Basis
jongeren onder de 18 gemiddelde van NL	1,00	1,00	0,98	0,94 - 1,06	0,94 - 1,06	Jeugd
Hoger dan gemiddelde SES (WOA)	0,114	0,104	0,125	0,554 /-0,282	0,554 /-0,282	SD
Gemiddelde SES Opleidingsniveau	0,017	0,017	0,019	0,186 /-0,072	0,186 /-0,072	SD

**de bandbreedte betreft het gemiddelde van 8 WSJG groepen. Dit is gedaan om vergelijk met uitschieters te voorkomen.Door deze methode kunnen de cijfers SSCF en K80 buiten de bandbreedte vallen.*

Verdeelmodel

Het gemeentefonds kent tien clusters (vier in het sociaal domein en zes in het fysiek domein en eigen middelen) en negenenveertig maatstaven. Per cluster wordt een op de totale uitgaven van de gemeenten gebaseerde hoeveelheid geld verdeeld. De maatstaven verdelen ieder binnen de clusters een gedeelte van dit geld. De maatstaven correleren met de noodzakelijke kosten van gemeenten om hun taken te kunnen uitvoeren.

De verdeling is gebaseerd op het principe om iedere gemeente een gelijkwaardig voorzieningenniveau te kunnen bieden rekening houdend met de belastingcapaciteit.

In dit onderzoek is eerst gekeken naar de wijze van verdeling en hoe dit terecht komt in de eerder genoemde groepen op basis van de eenheden (volumes) en bedragen per maatstaf (gewichten).

De ‘scheefheden’ die hierin gesignaleerd worden veronderstellend dat in de kosten die de betreffende groepen moeten maken ook een gelijke ‘scheefheid’ zit. Op die manier verdeeld het model (theoretisch) zoals het bedoeld is. Is dit niet het geval, dan is er sprake van een verdeelprobleem.



Verdeelmodel

Het verdeelmodel kent verschillende ‘knoppen’ waaraan gedraaid kan worden om tot een rechtvaardige verdeling te komen. De opzet van het verdeelmodel is in onderstaande figuur geschetst.





Uitkeringsfactor

		Clusters										
Maatstaven	**Gewichten**	Basis	Participat	Jeugd	WMO	B&O	Onderwijs	IRM	SCR	OZB	OEM	**Totaal**
		+	+	+	+	+	+	+	+	-/-	-/-	x
inwoners	x	+	+	+	+	+	+	+	+	-/-	-/-	x
jongeren	y	+	+	+	+	+	+	+	+	-/-	-/-	x
75+	z	+	+	+	+	+	+	+	+	-/-	-/-	x
laag inkomen	a	+	+	+	+	+	+	+	+	-/-	-/-	x
etc	b	+	+	-	+	+	+	+	+	-/-	-/-	x
		+	+	+	+	+	+	+	+	-/-	-/-	x
		+	+	+	+	+	+	+	+	-/-	-/-	x
Totaal		**xxx**	**xxx**	**xxx**	**xxx**	**xxx**	**xxx**	**xxx**	**xx**	**xxx**	**xxx**	**40.7 miljard**



Verdeelmodel

Dit onderzoek richt zich op de maatstaven waar de grootste bedragen in verdeeld worden. De basis hiervoor is de meicirculaire van 2025. Dit levert het volgende beeld op:

maatstaf (verdeling)	positie	%	totaal	SD	KD	AEM
inwoners	1	24%	9.889.449.138	34%	97%	**-31%**
huishoudens met een laag inkomen met drempel	2	22%	8.828.839.032	92%	8%	**0%**
regionale centrumfunctie	3	10%	4.198.680.226	81%	19%	**0%**
bijstandsontvangers	4	7%	2.844.723.180	100%	0%	**0%**
jongeren	5	7%	2.815.945.873	55%	45%	**0%**
omgevingsadressendichtheid	6	6%	2.269.215.518	-11%	111%	**0%**
migratieachtergrond	7	4%	1.560.322.505	39%	61%	**0%**
oppervlak bebouwing woonkern * bodemfactor woonkern	8	4%	1.538.623.578	0%	100%	**0%**
inwoners 75+ met drempel	9	3%	1.276.698.965	100%	0%	**0%**
landelijke centrumfunctie	10	3%	1.206.126.480	0%	100%	**0%**
ozb niet-woningen gebruikers	47	-2%	-737.959.516	0%	0%	**100%**
ozb niet-woningen eigenaren	48	-2%	-1.006.181.330	0%	0%	**100%**
ozb woningen eigenaren	49	-6%	-2.283.365.037	0%	0%	**100%**
Totaal verdeeld		**79%**	**32.401.118.614**			

Van de € 40,7 miljard die in de Algemene Uitkering verdeeld wordt is 80% te verklaren door tien maatstaven in de uitgaven en drie maatstaven die de inkomsten verevenen. In bovenstaande tabel is weergegeven in welk domein deze maatstaven verdeeld worden.

Verdeelmodel

Zoomen we in op de afzonderlijke domeinen dan zien we dat hierin de volgende maatstaven de belangrijkste rol spelen:

maatstaf (Sociaal Domein)	positie	Basisvoorzieningen	Participatie	WMO	Jeugd
inwoners	1	34%	0%	0%	0%
huishoudens met een laag inkomen met drempel	2	0%	9%	14%	69%
regionale centrumfunctie	3	18%	0%	32%	30%
bijstandsontvangers	4	0%	100%	0%	0%
jongeren	5	0%	0%	0%	55%
omgevingsadressendichtheid	6	21%	0%	0%	-32%
migratieachtergrond	7	39%	0%	0%	0%

maatstaf (per cluster)	positie	Bestuur en Ondst.	Orde en veiligheid	Onderwijs	Sport, cultuur en recreatie	Infra, ruimte en milieu
inwoners	1	55%	3%	0%	39%	0%
huishoudens met een laag inkomen met drempel	2	0%	3%	5%	0%	0%
regionale centrumfunctie	3	0%	0%	0%	19%	0%
jongeren	5	0%	0%	45%	0%	0%
omgevingsadressendichtheid	6	4%	21%	0%	0%	86%
migratieachtergrond	7	0%	39%	22%	0%	0%
oppervlak bebouwing woonkern * bodemfactor woonkern	8	0%	0%	0%	0%	100%
landelijke centrumfunctie	10	0%	0%	0%	100%	0%



Verdeelmodel

In dit onderzoek is ook de verdeling van de middelen over de groepen onderzocht. Dit levert het hiernaast weergegeven beeld op.

Dit beeld kan samenhangen met de verdeling van kosten. In het vervolg van dit onderzoek wordt hier bij stil gestaan.

Groep	Aandeel t.o.v. gemiddeld
NL	100%
G4	125%
G40	106%
K80	89%
M50	92%
P10	93%
R8	87%
geen	98%

Groep	Aandeel t.o.v. gemiddeld
0 - 5000	141%
5001 - 10000	85%
10001 - 20000	87%
20001 - 50000	88%
50001 - 100000	96%
100001 - 150000	104%
150001 - 250000	106%

Groep	Aandeel t.o.v. gemiddeld
(A) Zeer sterk stedelijk: OAD =of > 2.500	106%
(B) Sterk stedelijk: OAD =of > 1.500 en <	97%
(C) Matig stedelijk: OAD =of > 1.000 en <	88%
(D) Weinig stedelijk: OAD =of > 500 en <	87%
(E) Niet stedelijk: OAD < 500 adressen p	96%

Groep	Aandeel t.o.v. gemiddeld
(A) SS Zwak CF Sterk	118%
(B) SS Zwak CF Redelijk	113%
(C) SS Zwak CF Weinig	0%
(D) SS Zwak CF Zonder	0%
(E) SS Matig CF Sterk	104%
(F) SS Matig CF Redelijk	96%
(G) SS Matig CF Weinig	88%
(H) SS Matig CF Zonder	0%
(I) SS Redelijk CF Sterk	101%
(J) SS Redelijk CF Redelijk	96%
(K) SS Redelijk CF Weinig	95%
(L) SS Redelijk CF Zonder	95%
(M) SS Goed CF Sterk	0%
(N) SS Goed CF Redelijk	85%
(O) SS Goed CF Weinig	81%
(P) SS Goed CF Zonder	78%

Groep	Aandeel t.o.v. gemiddeld
New Towns	92%
Rand gemeenten	99%
Centrumgemeenten	109%
Instellingsgemeenten	83%

Verdeelmodel

Naar aanleiding van de verdeling per maatstaf, indeling in de clusters en de verdeling over de typologiegroepen van gemeenten zijn de volgende bevindingen te rapporteren:

1. Gemeenten tot en met 20.000 inwoners zijn veel sterker **afhankelijk van bedrag per inwoners** in de verdeling dan andere gemeenten. Dit effect is het sterkst in de clusters Bestuur en Ondersteuning en Overige Eigen Middelen. Dit correspondeert niet met het uitgaven- c.q. inkomstenpatroon in deze clusters. Bij Bestuur en Ondersteuning is sprake van een zgn. **'badkuip-effect'.** De kosten per hoofd van de bevolking zijn in kleine gemeenten hoger, er is een optimum rond de 50.000 inwoners, daarna stijgen de kosten per inwoners weer. Bij de overige Eigen Middelen is bij kleine gemeenten een veel lager bedrag aan eigen inkomsten aanwezig dan de verevening suggereert.

2. Deze afhankelijkheid geldt ook voor het vast bedrag **('per capita'** is dit logischerwijs hoger). In de gemeenten tussen 10.000 en 20.000 inwoners spelen de Waddengemeenten een bijzondere rol, die hebben een eigen extra vast bedrag. Het algemene vast bedrag wordt grotendeels verdeeld over het cluster Bestuur en Ondersteuning en Infrastructuur, Ruimte en Milieu. Dit compenseert bij B&O deels het onevenredige kosteneffect maar het 'badkuip-effect' blijft nog duidelijk zichtbaar. In het Cluster IRM is dit effect gedempt door veel oppervlakte- en andere maatstaven.

3. Kleine gemeenten hebben te maken met een **grote budgetimpact per casus**, zoals bij zware vormen van Jeugdzorg. Dit is niet in het verdeelmodel verwerkt. Het verdeelmodel is gebaseerd op jongeren, huishoudens laag inkomen, regionale centrumfunctie en omgevingsadressendichtheid en houdt hier dus geen rekening mee. Vanwege de onvoorspelbaarheid wanneer en waar zich zware ondersteuningsvragen voordoen (zie rapport van Van Ark januari 2025) is dit vooral voor kleinere gemeenten een probleem omdat één casus soms meer dan 100.000 euro per jaar aan kosten met zich mee brengt en het effect op de totale begroting en per inwoner ('per capita-effect') dan heel groot is. Om dit te mitigeren zou eerder gedacht moeten worden aan een vorm van verevening van kosten van zware zorg of een vangnetconstructie zoals bij de BUIG.



Afhankelijkheid groepen gemeenten van de top 10 maatstaven en 3 vereveningsmaatstaven

maatstaf (bloedgroepen)	positie	%	G4	G40	geen	K80	M50	P10	R8
aantal inwoners	0	0%	14%	29%	25%	6%	18%	4%	3%
inwoners	1	24%	24%	19%	23%	27%	29%	26%	26%
huishoudens met een laag inkomen met	2	22%	22%	18%	22%	23%	22%	23%	23%
regionale centrumfunctie	3	10%	10%	15%	14%	6%	4%	8%	4%
bijstandsontvangers	4	7%	7%	10%	8%	5%	4%	6%	4%
jongeren	5	7%	7%	5%	6%	8%	8%	8%	7%
omgevingsadressendichtheid	6	6%	6%	11%	6%	3%	2%	4%	1%
migratieachtergrond	7	4%	4%	7%	4%	2%	2%	3%	1%
oppervlak bebouwing woonkern * boden	8	4%	4%	2%	3%	5%	5%	4%	5%
inwoners 75+ met drempel	9	3%	3%	0%	2%	5%	5%	4%	6%
landelijke centrumfunctie	10	3%	3%	5%	4%	1%	1%	2%	1%
ozb niet-woningen gebruikers	47	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%	-2%
ozb niet-woningen eigenaren	48	-2%	-2%	-3%	-2%	-2%	-2%	-3%	-3%
ozb woningen eigenaren	49	-6%	-6%	-5%	-5%	-6%	-7%	-6%	-6%
Totaal verdeeld		**79%**	**80%**	**84%**	**83%**	**76%**	**71%**	**79%**	**69%**



Verdeelmodel

Naar aanleiding van de verdeling per maatstaf, indeling in de clusters en de verdeling over de typologiegroepen van gemeenten zijn de volgende bevindingen te rapporteren:

4. De **maatstaf centrumfunctie** mist een beleidsmatige onderbouwing in het sociaal domein. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat de verklarende kracht (R^2) van de maatstaven voor de kosten (2023) in het cluster Jeugd ongeveer gelijk is zonder de maatstaf centrumfunctie. Ook het verdeelpatroon van de centrumfunctie (kwadratisch) is sterk afwijkend van het kostenpatroon per inwoner wat het zou moeten verklaren. In de verdeling tussen gemeenten is er echter wel een aanzienlijk verschil met of zonder deze maatstaf.

   Uit de Kamerbrief van februari 2025 blijkt dat het ministerie van BZK op zoek is naar alternatieven. In dit onderzoek is statistisch verkend welke maatstaven hierbij een rol zouden kunnen spelen. Voor Jeugd kunnen de SES, groene druk, eenouderhuishoudens en psychische problematiek een goede rol spelen. Ook diverse andere gezondheidsindicatoren correleren sterk met de kosten in het cluster Jeugd. Ook opleidingsniveau correleert sterk, echter is de correlatie met laag inkomen, die al stevig in het model zit, ook hoog. Dat betekent dat bij toepassing mogelijk twee keer hetzelfde gemeten wordt. Indicatief onderozek wijst uit dat dit wél het verder onderzoeken waard is.

   Voor WMO zouden in plaats van 75+ inwoners ook 65+ inwoners genomen kunnen worden, éénpersoonshuishoudens en laag opleidingsniveau. Ook kan met SES en Grijze Druk rekening gehouden worden. Grijze druk verhoogt de concentratie van kosten. Dit is vanwege het **‘per capita-effect’** voor kleine gemeenten een hoge kostenpost. Dit sluit aan bij uitkomsten van het AEF onderzoek in opdracht van het ministerie van BZK.



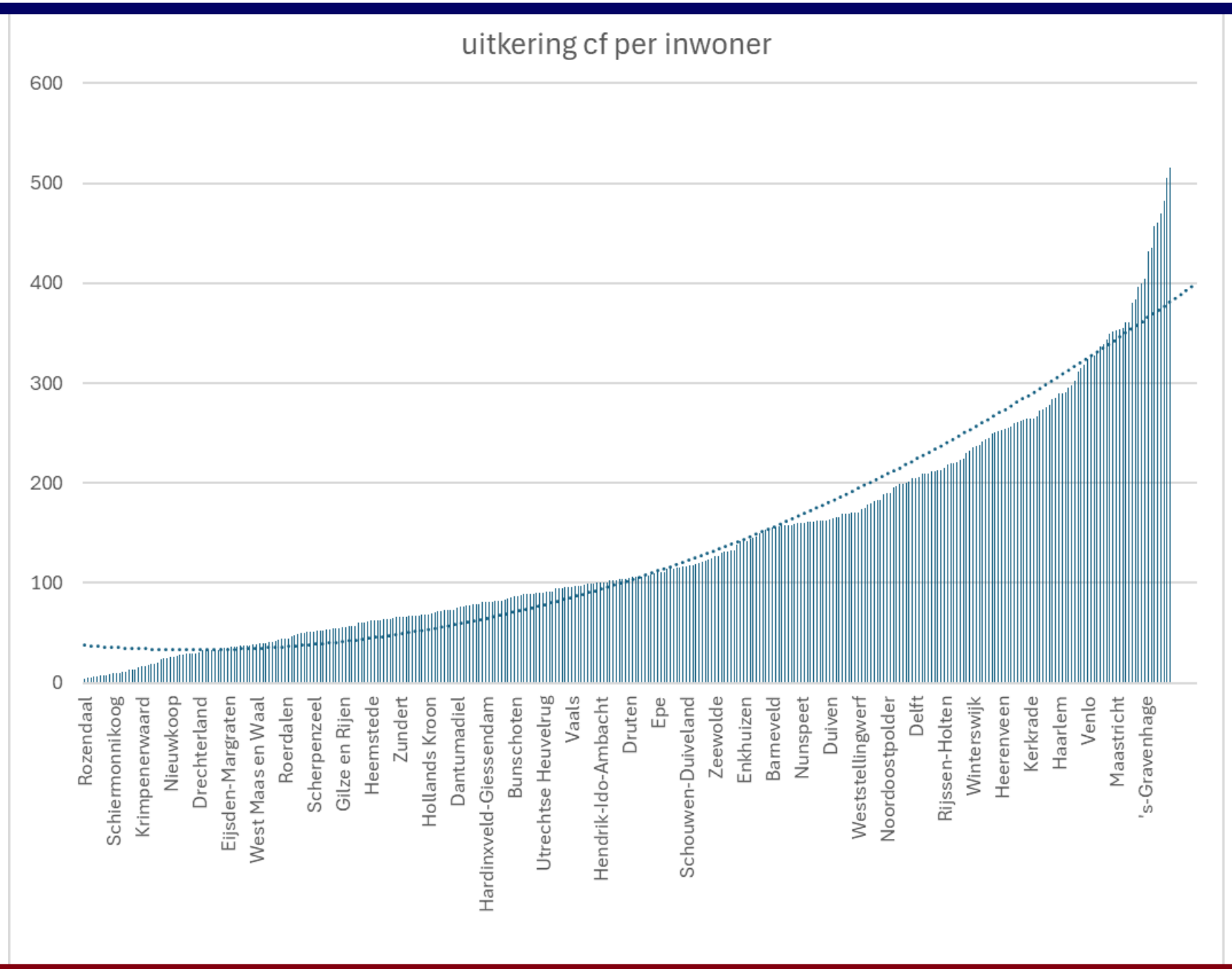
uitkering cf per inwoner
600
500
400
300
200
100
0
Rozendaal
Schiermonnikoog
Krimpenerwaard
Nieuwkoop
Drechterland
Eijsden-Margraten
West Maas en Waal
Roerdalen
Scherpenzeel
Gilze en Rijen
Heemstede
Zundert
Hollands Kroon
Dantumadiel
Hardinxveld-Giessendam
Bunschoten
Utrechtse Heuvelrug
Vaals
Hendrik-Ido-Ambacht
Druten
Epe
Schouwen-Duiveland
Zeewolde
Enkhuizen
Barneveld
Nunspeet
Duiven
Weststellingwerf
Noordoostpolder
Delft
Rijssen-Holten
Winterswijk
Heerenveen
Kerkrade
Haarlem
Venlo
Maastricht
's-Gravenhage

Verdeelmodel

Naar aanleiding van de verdeling per maatstaf, indeling in de clusters en de verdeling over de typologiegroepen van gemeenten zijn de volgende bevindingen te rapporteren:

5. De maatstaf **huishoudens met laag inkomen** kent een aantal problemen. Enerzijds gaat deze per 100 (CBS) omdat het een schatting betreft. Beter is op dit moment niet verkrijgbaar. Dit is een eerste nadelig effect, waarvan de impact voor kleine gemeenten heel groot kan zijn. Het is weliswaar gedempt door een driejarig gemiddelde te nemen. Neemt niet weg dat een sprong per 100 een grotere impact heeft in kleine gemeenten dan in grote gemeenten. Daarnaast bevat de maatstaf een drempel (10%) die ziet op woonruimten. Per eenheid is het bedrag huishoudens véél hoger (574.000 euro per 100, meicirc 2025) dan het aantal huishoudens verdeelt (220.000 per 100). Dit heeft als effect dat voor het overgrote deel van de gemeenten er meer aan drempel woonruimten afgetrokken wordt bij huishoudens laag inkomen dan dat er verdeeld wordt via een drietal maatstaven die zien op woonruimten. Dit effect is voor kleinere gemeenten groter dan voor grote steden. Dit is een onbedoeld en ook ongewenst effect van het verdeelmodel dat correctie behoeft. Daarnaast is er een derde effect. Dit ziet op de ophoging van het aantal woonruimten in institutionele huishoudens. Dit raakt vooral studentensteden en instellingsgemeenten. Die krijgen van het voornoemde effect nog een extra nadeel te verwerken. Instellingsgemeenten zijn gemeenten met een relatief hoog aandeel bewoners in institutionele huishoudens (zorginstellingen) ten opzichte van het inwonertal. Dit zorgt voor een sterk negatief effect in het verdeelmodel. De maatstaf HHLI heeft daar een groot aandeel in.

6. Op verzoek is ook gekeken naar het **cluster Onderwijs en Infrastructuur, Ruimte en Milieu en Sport, Cultuur en Recreatie** op mogelijke scheefheden voor kleine gemeenten. Dit is op basis van het verdeelmodel niet geconstateerd. Bij Onderwijs wordt rekening gehouden met oppervlakte land, waardoor het verspreid zijn van onderwijsvoorzieningen en effecten van grotere afstand leerlingenvervoer gecompenseerd worden. Bij Infrastructuur, Ruimte en Milieu is sprake van maatstaven die goed rekening houden met grote oppervlakten (land, water bodem, buitengebied, opp woonkernen etc), hoeveelheid kernen, vast bedrag etc. waardoor er een toereikende compensatie aanwezig lijkt.



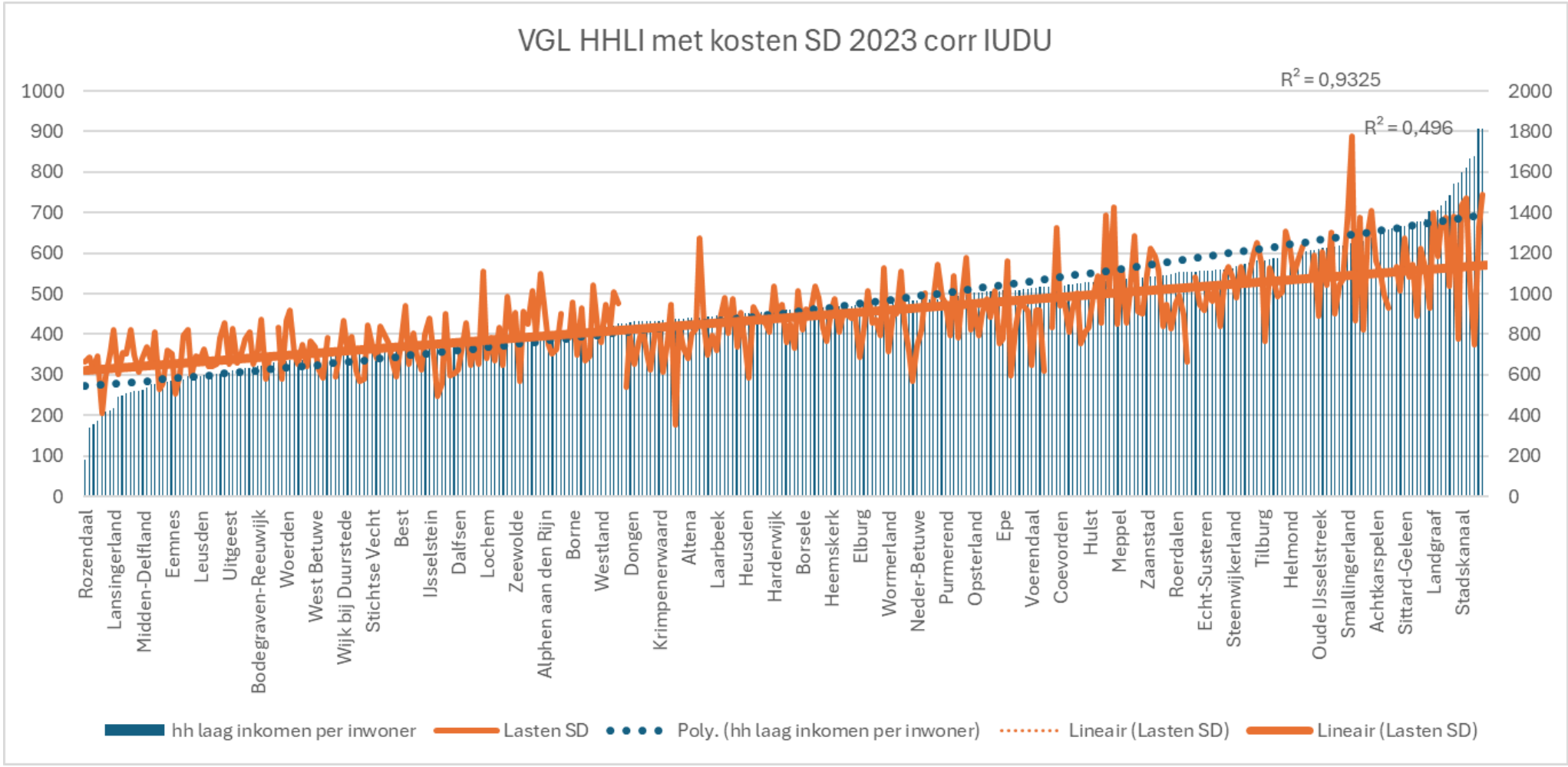
VGL HHLI met kosten SD 2023 corr IUDU
R^2 = 0,9325
R^2 = 0,496
1000
900
800
700
600
500
400
300
200
100
0
2000
1800
1600
1400
1200
1000
800
600
400
200
0
Rozendaal
Lansingerland
Midden-Delfland
Eemnes
Leusden
Uitgeest
Bodegraven-Reeuwijk
Woerden
West Betuwe
Wijk bij Duurstede
Stichtse Vecht
Best
IJsselstein
Dalfsen
Lochem
Zeewolde
Alphen aan den Rijn
Borne
Westland
Dongen
Krimpenerwaard
Altena
Laarbeek
Heusden
Harderwijk
Borsele
Heemskerk
Elburg
Wormerland
Neder-Betuwe
Purmerend
Opsterland
Epe
Voerendaal
Coevorden
Hulst
Meppel
Zaanstad
Roerdalen
Echt-Susteren
Steenwijkerland
Tilburg
Helmond
Oude IJsselstreek
Smallingerland
Achtkarspelen
Sittard-Geleen
Landgraaf
Stadskanaal
hh laag inkomen per inwoner
Lasten SD
Poly. (hh laag inkomen per inwoner)
Lineair (Lasten SD)
Lineair (Lasten SD)

Zoeterwoude	638			
Nieuw verdelingsmodel		UF	1,42	
huishoudens met laag inkomen boven drempel		gw	gw incl UF	
huishoudens met laag inkomen boven drempel_nieuw	-491	3.784	5.373	-2.636.215
woonruimten	4.906	12	17	80.951
woonruimten * bodemfactor kom	6.427	53	75	483.594
omgevingsadressendichtheid	4.680	86	123	574.552
Totaal effect ivm woonruimten				-1.497.118
effect per inwoner woonruimten in nieuw model				-154
ophoging woonruimten	316	-32	3.881	-122.635
effect per inwoner ophoging				-13
effect verschil in gewicht HHLI m.b.t. drempel	-491		3.881	-1.903.951
				-196

Gemeente	totaal effect woonr	effect woonr per inw
Amsterdam	163.134.6	1
Den Haag	50.388.921	89
Rotterdam	29.270.669	44
Leiden	3.879.372	30
Delft	2.553.061	23
Haarlem	1.383.354	8
Utrecht	529.057	1
Schiedam	-67.003	-1
Groningen	-1.454.477	-6
Rijswijk	-1.150.712	-19
Diemen	-694.809	-21
Gouda	-2.079.825	-27
Leidschendam-Voorburg	-2.360.918	-30
Vlaardingen	-2.507.717	-33
Tilburg	-9.560.812	-42

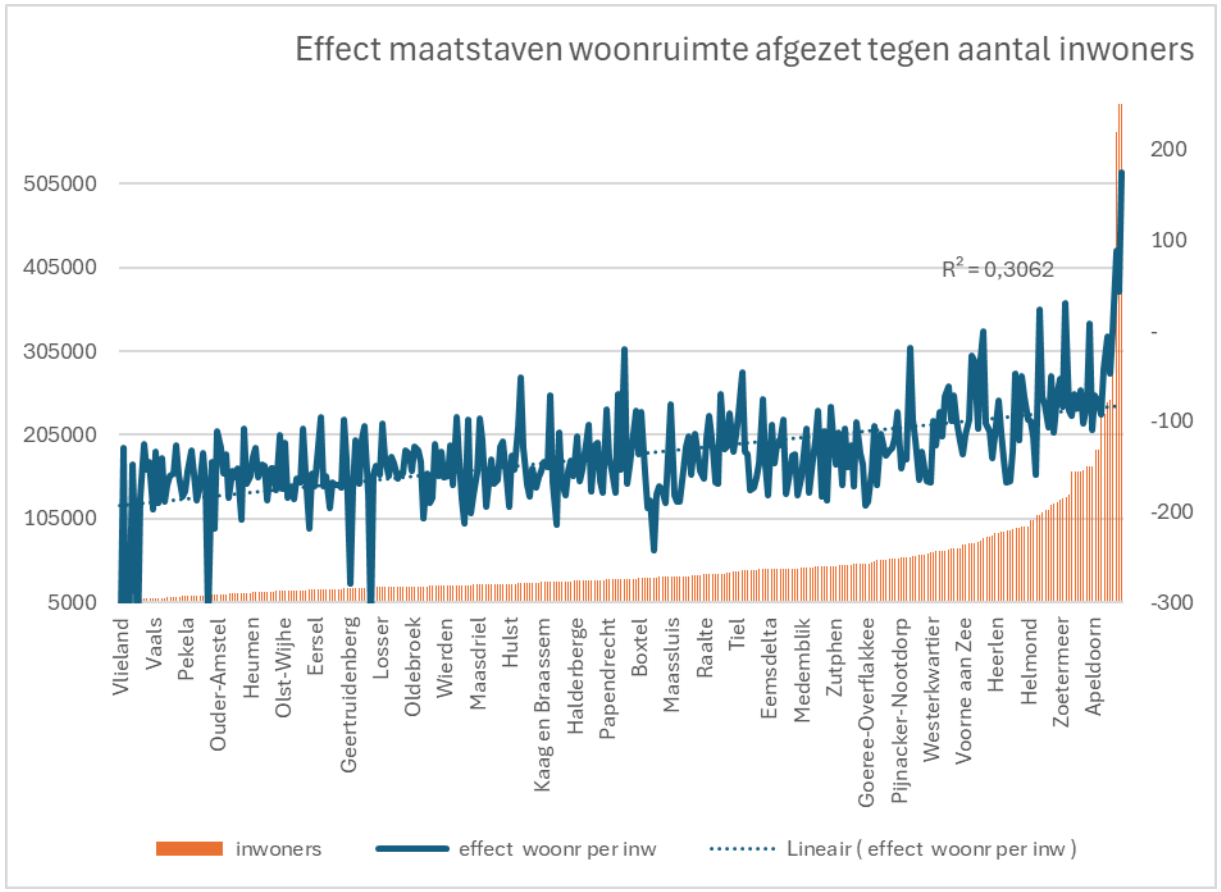

Gemeente	effect ophoging	effect oph per inw
Wageningen	-876.2	-1
Delft	-1.660.233	-15
Groningen	-3.590.962	-15
Ermelo	-382.653	-14
Baarn	-337.635	-13
Zoeterwoude	-122.635	-13
Leiden	-1.538.762	-12
Maastricht	-1.480.937	-12
Gennep	-198.700	-11
Laren	-127.292	-11
Maasgouw	-245.659	-10
Nijmegen	-1.865.918	-10
Sliedrecht	-249.928	-10
Zeist	-598.041	-9
Enschede	-1.318.329	-8

Verdeelmodel

Naar aanleiding van de verdeling per maatstaf, indeling in de clusters en de verdeling over de typologiegroepen van gemeenten zijn de volgende bevindingen te rapporteren:

7. Bij de verdeling van de Overige Eigen Middelen (OEM) is gekozen voor een verevening van een vast bedrag per inwoner. Dit is een verlegenheidsoplossing gelet op het niet kunnen vinden van een eenduidig patroon in deze inkomsten. Alleen voor toeristenbelasting kan een goed te volgen patroon worden verklaard. Tot op heden is hier geen draagvlak voor die afgezonderd te verevenen van de andere overige inkomsten. Gemeenten mét toeristische functies en/of mogelijkheid om parkeerbelasting te heffen hebben hierdoor een stevigere fiscale basis onder de begroting. Volgens het derde aspiratieniveau van Goedhart waar de verdeling van het Gemeentefonds op gebaseerd is (gelijkwaardig voorzieningenniveau uitgaande van gelijke belastingcapaciteit) is hier sprake van een duidelijke omissie. Ook hier treedt een zeker ‘per capita’ effect op, het raakt kleine gemeenten relatief harder dan grote gemeenten gelet op het (weliswaar niet eenduidig maar toch) aanwijsbare hogere capaciteit in grotere gemeenten. Daarnaast verdient de OEM van Amsterdam afzonderlijk aandacht, tenminste moet dit uit de te verevenen massa worden verwijderd.

Verdiepend onderzoek naar kostenpatronen in specifieke clusters

Aan de hand van de kostengegevens van 2023 is onderzoek gedaan naar patronen in de verschillende groepen gemeenten per cluster. Hierbij zijn de kosten per cluster (lasten-baten excl. Gemeentefonds) vergeleken met de Alg. Uitkering, Decentralisatieuitkering en Integratieuitkering. Hierbij is de compensatie voor het herverdeeleffect weggelaten zodat het zuivere modelmatige effect van de nieuwe verdeling van het **saldo** zichtbaar wordt. Hieruit komen de volgende bevindingen naar voren:

1. De door de ROB eerder benoemde **'stedelijke overshoot'** is ook in het saldo 2023 (gemeentefonds minus kosten per cluster) goed zichtbaar. Hier moeten de G4 van uitgezonderd worden. Het effect zit vooral in de groep G40. De groep K80 gemeenten als totaal hebben overall een nadeel. Daarnaast lijkt een samenhang te bestaan met centrumfunctie en sociale structuur. Een matige sociale structuur en een redelijke centrumfunctie (groep N) scoort positief. Groepen met een goede sociale structuur en weinig tot geen centrumfunctie komen nadelig uit de vergelijking. Dit sluit aan op de eerdere bevindingen rondom de maatstaf centrumfunctie.

2. Wordt de vergelijking gemaakt met **omvang van de gemeenten**, dan komt dit effect nog scherper naar voren. Afgezien van de groep onder de 5000 inwoners tekent zich een nadeel af vanaf 5.000 inwoners wat langzaam omslaat in een voordeel hoe groter de gemeenten worden (afgezien van de G4). Hieruit is het nadeel van kleine gemeenten ook voor het jaar 2023 aantoonbaar. De inhoudelijke verklaring is in voorgaande onderdelen reeds aan de orde geweest. Hierbij valt wel op de het IRM cluster een fors voordeel voor kleine gemeenten laat zien. Dit effect is ook zichtbaar bij de indeling op basis van stedelijkheid, hoe minder stedelijk hoe groter het voordeel in het cluster IRM. Dat neemt af naarmate gemeenten groter worden. Dit ziet op een mogelijke overschatting van de oppervlakte maatstaven in het gemeentefonds.



3. In het cluster **Bestuur en Ondersteuning** is het genoemde 'badkuipeffect' ook in het saldo 2023 scherp zichtbaar: saldo van kleine gemeenten per inwoner is veel negatiever en daalt naarmate de gemeente grotere is met uitzondering van G4. Kleine gemeenten hebben relatief hoge kosten per inwoner. Terwijl een bedrag per inwoner wel voor een groot deel de inkomsten in het Gemeentefonds uitmaken. Dit wordt gedempt door een vast bedrag maar haalt het scheve patroon niet volledig weg.

Verdiepend onderzoek naar kostenpatronen in specifieke clusters

Aan de hand van de kostengegevens van 2023 is onderzoek gedaan naar patronen in de verschillende groepen gemeenten per cluster. Hierbij zijn de kosten per cluster (lasten-baten excl. Gemeentefonds) vergeleken met de Algemene Uitkering, Decentralisatie-uitkering en Integratie-uitkering. Hierbij is de compensatie voor het herverdeeleffect weggelaten zodat het zuivere modelmatige effect van de nieuwe verdeling zichtbaar wordt. Hieruit komen de volgende bevindingen naar voren:

4. In de voor de K80 meest relevante andere groepsindelingen (K-L-O-P) en Weinig stedelijk zijn over 2023 oplopende nadelen zichtbaar. Deze lijken samen te hangen **met weinig tot geen centrumfunctie**. Dit is eerder in dit onderzoek al aan de orde geweest. Daarnaast is gekeken naar de saldi per cluster uitsluitend ingedeeld op mate van **omgevingsadressendichtheid.** Alleen In de groep ‘weinig stedelijk’ is een nadeel zichtbaar. Opmerkelijk is dat dit niet geldt voor ‘niet stedelijk’. Dit kan te maken hebben met een omgekeerd effect op het cluster Jeugd. Omgevingsadressendichtheid is daar een negatieve maatstaf (aftrekpost). Deze is voor die gemeenten nagenoeg nihil. In die groep is in het cluster jeugd een hoger voordeel dat het verschil met ‘weinig’ stedelijk kan verklaren.



Groep SSCF	Totaalsaldo 2023 per inwoner	Saldo B&O 2023	Saldo IRM 2023	Sociale Structuur	Centrumfunctie
	-43	-433	32	Zwak	Sterk
A	-37	-233	-17	Zwak	Redelijk
B	-109	-295	-40	Matig	Sterk
E	31	-144	8	Matig	Redelijk
F	-44	-127	19	Matig	Redelijk
G	-80	-248	63	Matig	Weinig
I	13	-120	6	Redelijk	Sterk
J	8	-151	48	Redelijk	Redelijk
K	-41	-206	108	Redelijk	Weinig
L	-48	-334	432	Redelijk	Zonder
N	24	-146	50	Goed	Redelijk
O	-15	-140	97	Goed	Weinig
P	1	-216	134	Goed	Zonder

Groep	Totaal Saldo 2023 per inwoner
G4	-43
G40	26
geen	-18
K80	-14
M50	-21
P10	29
R8	-19

Saldo B&O 2023 per inwoner	omvang gemeente
-489	0
-318	5001
-218	10001
-151	20001
-147	50001
-164	100001
-169	150001

Groep	Totaal Saldo 2023 per inwoner	inwoners van	tot
A	142	0	5000
B	-40	5001	10000
C	-9	10001	20000
D	-15	20001	50000
E	-19	50001	100000
F	14	100001	150000
G	65	150001	250000

Groep	Gemiddelde van 3 jrs gemiddelde Saldo BUIG per inwoner	inwoners van	tot
A	6	0	5000
B	-5	5001	10000
C	-1	10001	20000
D	4	20001	50000
E	7	50001	100000
F	1	100001	150000
G	-4	150001	250000

Verdiepend onderzoek naar kostenpatronen in specifieke clusters

Op basis van de voorgaande bevindingen is verdiepend gekeken naar de clusters Jeugd, WMO, Bestuur en Ondersteuning, Onderwijs en Infrastructuur, Ruimte en Milieu. Hieruit komen de volgende bevindingen naar voren:

5. **WMO en Jeugd:** Gemeenten met hoge **demografische druk** (zowel veel jongeren als veel ouderen) hebben een stapelingsprobleem in de kosten. Dit zorgt voor een nadelige positie. De gemeenten in de K-L-O-P indeling (SSCF) hebben een hogere dan gemiddelde demografische druk dan andere groepen en worden hier dus door geraakt. Dit geldt overigens ook voor steden die te maken hebben met hoge vergrijzing in combinatie met bijvoorbeeld hoge hoeveelheid eenpersoonshuishoudens of een andere complexere mix van opgaven. Dit pleit (opnieuw) voor het combineren van maatstaven die bij elkaar een **stapelingseffect** construeren en hierin ook in de verdeling voorzien.
6. **WMO:** Daarnaast is sprake van een versterkt kosteneffect in de WMO in kleinere plattelandsgemeenten door de hoge grijze druk. Uit verdiepend maar verkennend statistisch onderzoek blijkt dat **de 75+ maatstaf** niet verklaard in het verdeelmodel wat het suggereert. De correlatie is negatief en het effect niet significant in een eerste toetsing. Mogelijk heeft dit ermee te maken dat hoe ouder inwoners worden meer afhankelijkheid van WLZ-voorzieningen in plaats van WMO-voorzieningen ontstaat. Een suggestie is om deze maatstaf te vervangen door 65+ met een maximering tot een bepaalde leeftijd waarvan voor de grootste groep vrij zeker is dat er sprake is van een WLZ-indicatie.
7. **WMO en Jeugd:** gemeenten met lage sociaal economische status (SES) en slechtere gezondheidsprofielen hebben een fors hogere WMO-last en Jeugd-last per inwoner dan gemeenten met een hoge SES. Bij jeugd is er samenhang tussen lage SES, hoge groene druk, relatief veel eenouderhuishoudens en relatief hoge mate psychische problematiek. Bij WMO gaat het om eenpersoonshuishoudens (ex studenten) in plaats van eenouderhuishoudens. Deze correlatie is tot op heden in niet in het verdeelmodel tot uitdrukking gebracht. Dit zou als alternatief voor centrumfunctie kunnen fungeren. Deze bevinding is ook gesuggereerd door AEF in het reeds genoemde onderzoek.



Huidig verdeelmodel WMO

Model Summary[b]

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,980[a]	,960	,959	4118,247

a. Predictors: (Constant), kernen, regionale centrumfunctie, inwoners 75+ met drempel, laag opleidingsniveau met drempel, éénpersoonshuishoudens, huishoudens met een laag inkomen met drempel

b. Dependent Variable: WMO *€ 1.000

ANOVA[a]

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1,329E+11	6	22149937084	1306,014	<,001[b]
	Residual	5528945640,8	326	16959955,953		
	Total	1,384E+11	332			

a. Dependent Variable: WMO *€ 1.000

b. Predictors: (Constant), kernen, regionale centrumfunctie, inwoners 75+ met drempel, laag opleidingsniveau met drempel, éénpersoonshuishoudens, huishoudens met een laag inkomen met drempel

Coefficients[a]

Model		Unstandardized Coefficients B	Unstandardized Coefficients Std. Error	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
1	(Constant)	-307,536	458,378		-,671	,503
	huishoudens met een laag inkomen met drempel	1,542	,369	,560	4,180	<,001
	regionale centrumfunctie	,057	,011	,411	5,215	<,001
	inwoners 75+ met drempel	-,178	,268	-,010	-,665	,506
	éénpersoonshuishoudens	-,282	,093	-,293	-3,041	,003
	laag opleidingsniveau met drempel	,924	,148	,319	6,253	<,001
	kernen	-14,479	26,078	-,007	-,555	,579

a. Dependent Variable: WMO *€ 1.000

Huidig verdeelmodel WMO minus centrumfunctie

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,978[a]	,957	,956	4280,026

a. Predictors: (Constant), kernen, éénpersoonshuishoudens, inwoners 75+ met drempel, laag opleidingsniveau met drempel, huishoudens met een laag inkomen met drempel

Double-click to activate

ANOVA[a]

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1,324E+11	5	26487675975	1445,943	<,001[b]
	Residual	5990188271,6	327	18318618,567		
	Total	1,384E+11	332			

a. Dependent Variable: WMO *€ 1.000

b. Predictors: (Constant), kernen, éénpersoonshuishoudens, inwoners 75+ met drempel, laag opleidingsniveau met drempel, huishoudens met een laag inkomen met drempel

Coefficients[a]

Model		Unstandardized Coefficients B	Unstandardized Coefficients Std. Error	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
1	(Constant)	-930,230	459,938		-2,023	,044
	huishoudens met een laag inkomen met drempel	2,134	,365	,775	5,848	<,001
	inwoners 75+ met drempel	-,524	,270	-,029	-1,941	,053
	éénpersoonshuishoudens	-,093	,089	-,097	-1,049	,295
	laag opleidingsniveau met drempel	,942	,154	,325	6,132	<,001
	kernen	-43,850	26,463	-,020	-1,657	,098

a. Dependent Variable: WMO *€ 1.000

Huidig verdeelmodel Jeugd

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,987[a]	,975	,974	4211,818

a. Predictors: (Constant), omgevingsadressendichtheid, jongeren, huishoudens met een laag inkomen met drempel, regionale centrumfunctie

ANOVA[a]

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2,250E+11	4	56249586789	3170,882	<,001[b]
	Residual	5818528071,7	328	17739414,853		
	Total	2,308E+11	332			

a. Dependent Variable: Jeugd * €1.000

b. Predictors: (Constant), omgevingsadressendichtheid, jongeren, huishoudens met een laag inkomen met drempel, regionale centrumfunctie

Coefficients[a]

Model		Unstandardized Coefficients B	Unstandardized Coefficients Std. Error	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
1	(Constant)	-1296,769	435,231		-2,979	,003
	huishoudens met een laag inkomen met drempel	2,317	,177	,652	13,086	<,001
	jongeren	,930	,069	,483	13,392	<,001
	regionale centrumfunctie	,010	,009	,054	1,048	,295
	omgevingsadressendichtheid	-,028	,004	-,209	-7,753	<,001

a. Dependent Variable: Jeugd * €1.000

Huidig verdeelmodel Jeugd minus centrumfunctie

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,987[a]	,975	,974	4212,450

a. Predictors: (Constant), omgevingsadressendichtheid, jongeren, huishoudens met een laag inkomen met drempel

ANOVA[a]

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2,250E+11	3	74992952918	4226,210	<,001[b]
	Residual	5838016472,1	329	17744730,918		
	Total	2,308E+11	332			

a. Dependent Variable: Jeugd * €1.000

b. Predictors: (Constant), omgevingsadressendichtheid, jongeren, huishoudens met een laag inkomen met drempel

Coefficients[a]

Model		Unstandardized Coefficients B	Unstandardized Coefficients Std. Error	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
1	(Constant)	-1563,924	352,840		-4,432	<,001
	jongeren	,952	,066	,495	14,365	<,001
	huishoudens met een laag inkomen met drempel	2,427	,143	,683	16,965	<,001
	omgevingsadressendichtheid	-,026	,003	-,197	-8,044	<,001

a. Dependent Variable: Jeugd * €1.000

Verdeelmodel Jeugd minus centrumfunctie mét eenouderhuishoudens en laag opleidingsniveau

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,990[a]	,980	,980	3765,412

a. Predictors: (Constant), eenouder hh 2023, laag opleidingsniveau met drempel, omgevingsadressendichtheid, jongeren, huishoudens met een laag inkomen met drempel

ANOVA[a]

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	2,262E+11	5	45236112354	3190,511	<,001[b]
	Residual	4636313457,5	327	14178328,616		
	Total	2,308E+11	332			

a. Dependent Variable: Jeugd * €1.000

b. Predictors: (Constant), eenouder hh 2023, laag opleidingsniveau met drempel, omgevingsadressendichtheid, jongeren, huishoudens met een laag inkomen met drempel

Coefficients[a]

Model		Unstandardized Coefficients B	Unstandardized Coefficients Std. Error	Standardized Coefficients Beta	t	Sig.
1	(Constant)	-757,322	342,672		-2,210	,028
	huishoudens met een laag inkomen met drempel	3,033	,205	,853	14,803	<,001
	laag opleidingsniveau met drempel	-,957	,108	-,256	-8,878	<,001
	jongeren	,720	,075	,374	9,652	<,001
	omgevingsadressendichtheid	-,054	,004	-,406	-12,811	<,001
	eenouder hh 2023	2,899	,531	,384	5,465	<,001

a. Dependent Variable: Jeugd * €1.000

Verdiepend onderzoek naar kostenpatronen in specifieke clusters

Op basis van de voorgaande bevindingen is verdiepend gekeken naar de clusters Jeugd, WMO, Bestuur en Ondersteuning, Onderwijs en Infrastructuur, Ruimte en Milieu. Hieruit komen de volgende bevindingen naar voren:

1. **Bestuur en organisatie:** Gemeenten tot en met 20.000 inwoners hebben hogere kosten per hoofd van de bevolking voor overhead dan andere gemeenten. Het bij het verdeelmodel benoemde **badkuip-effect'** is, getoetst op kosten 2023, daadwerkelijk aantoonbaar. De verdeling in dat cluster is grotendeels via inwoners. Daarnaast is er een vast bedrag. Dit doet het 'badkuipeffect maar deels teniet. Op dit punt is er dus een aantoonbaar nadeel voor kleine gemeenten.
2. **Onderwijs:** Uit onderzoek van de onderwijsuitgaven 2023 ten opzichte van de maatstaven in het verdeelmodel blijkt dat een lage verklarende kracht heeft (R^2 =35%) Dit is een indicatie dat er maatstaven missen die het kostenpatroon kunnen verklaren. Uit verkennend onderzoek naar de patronen van de kosten blijkt niet direct een nadeel voor kleine gemeenten wat niet zou kunnen worden verklaard uit de gebruikte maatstaven. Wel is de verklarende kracht voor kleine gemeenten fors lager (R^2 =18%).
3. **Infrastructuur, Ruimte en Milieu:** Uit kostenvergelijking met de inkomsten uit het Gemeentefonds blijken kleine gemeenten hier juist positief uit te komen en is er geen aanleiding te denken dat er sprake is van een aanmerkelijk nadeel. Eerder kan worden gesteld dat de vaste bedragen en andere maatstaven tot een overcompensatie van grote oppervlakten leiden.
4. Overige: **BUIG-budgetten** voor kleine gemeenten zijn mogelijk ontoereikend. Uit beschikbare data van alle gemeenten met betrekking tot de kosten en de inkomsten BUIG blijkt dat gemiddeld over de achterliggende 3 jaar (2023, 2022 en 2021) gemeenten onder de 20.000 inwoners in alle jaren een negatief saldo hebben. Dit is een indicatie van imperfecties in het verdeelmodel BUIG. Dit vraagt nader onderzoek.

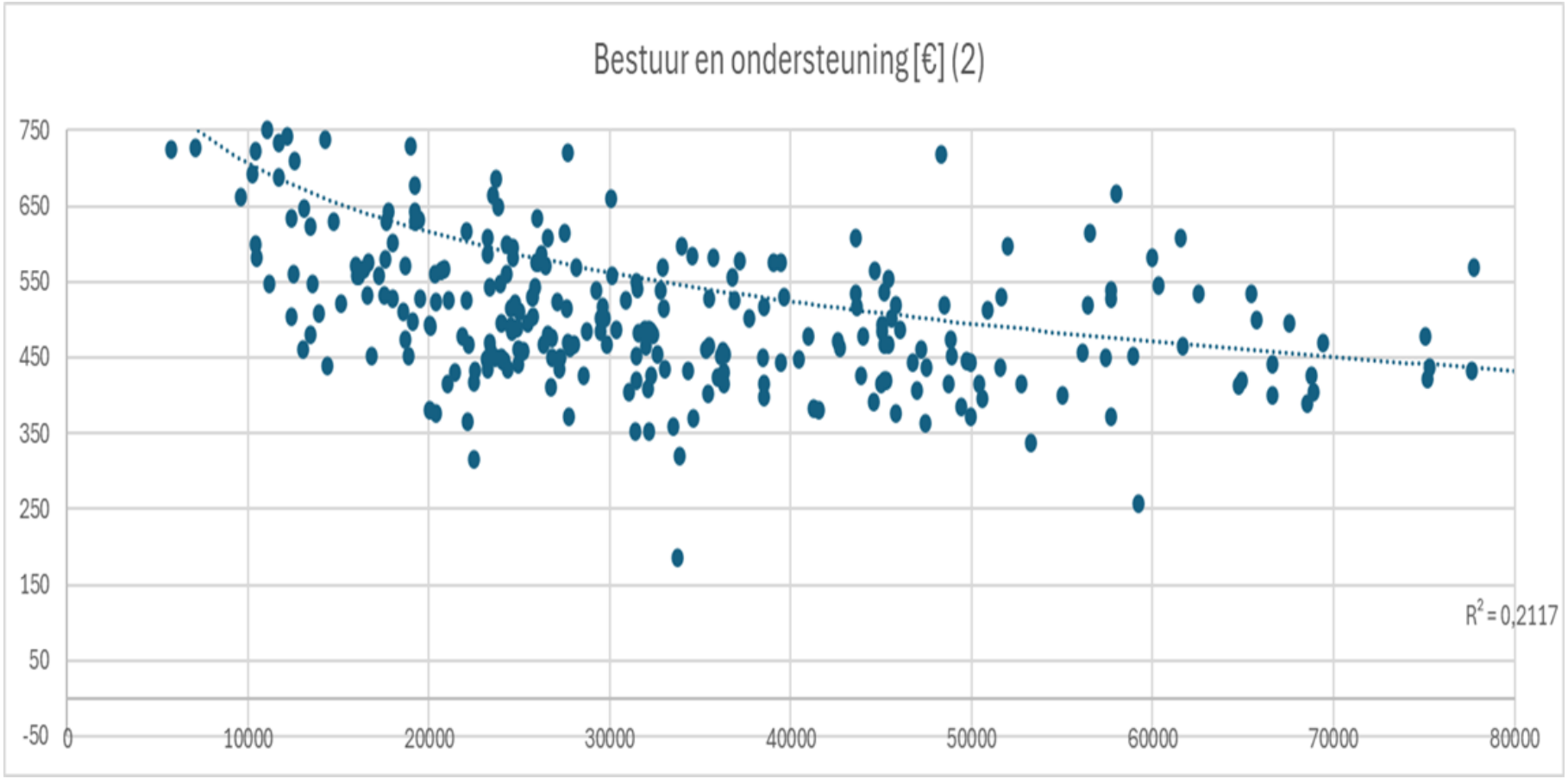
Bestuur en ondersteuning [€] (2)
750
650
550
450
350
250
150
50
-50
0
10000
20000
30000
40000
50000
60000
70000
80000
R² = 0,2117

Verdiepend onderzoek naar (kleine) voor en nadeelgemeenten

In dit onderzoek zijn alle gemeenten met **een nadeel van > 100 euro per inwoner** als onderzocht op patronen en verklaringen. Dit leidt tot een groep van 24 gemeenten. Daarbij valt direct op dat het gemiddeld nadeel in het sociaal domein in deze groep 200 euro per inwoner bedraagt terwijl dit in alle gemeenten totaal 77 euro is. Dit verschillend nadeel bevindt zich vooral in zowel het cluster WMO als Jeugd soms gecombineerd met het cluster Basisvoorzieningen. Hier lijkt zich een **cumulatie van nadelen** voor te doen.

Van deze 24 gemeenten zijn er overigens 7 lid van de K80. Het gemiddeld aantal inwoners van alle nadeelgemeenten >100 euro per inwoner bedraagt (uitgezonderd Zoetermeer en Den Haag) ca. 30.000 inwoners. Rijswijk hoort gelet op de navolgende analyse hier ook niet in thuis. De effecten in deze drie gemeenten hebben andere oorzaken en andere problemen dan de overige in deze groep.

Vervolgens is gekeken naar de gemeenten met een nadeel van > 200 euro per inwoner in het sociaal domein. Dit betreft een groep van 10 gemeenten. Hierdoor komt nog scherper zicht op de oorzaken in de clusters Basisvoorzieningen Jeugd en WMO. Naast de al eerder aangehaalde issues met **centrumfunctie en huishoudens laag inkomen** is bij deze gemeenten sprake van een **cumulatie** veel lager dan gemiddelde volumes op deze maatstaven in deze clusters (regionale centrumfunctie, huishouden laag inkomen, omgevingsadressendichtheid, migratieachtergrond, kernen). Dit sluit aan op de eerdere bevindingen. Wat ontbreekt is compensatie voor het negatieve cumulatie effect in het verdeelmodel. Het is namelijk zeer waarschijnlijk dat dit niet gelijk op loopt met een evenredige cumulatie van voordelen in de kosten. Dit duidt op een onevenwichtigheid c.q. te weinig maatstaven die de patronen in de kosten goed verklaren en het model dus in balans houden.



Verdiepend onderzoek naar (kleine) voor en nadeelgemeenten

Wanneer **de grote voordelen** bij kleine gemeenten bekeken worden valt op dat hier **forse voordelen in het cluster Jeugd genoteerd worden**. Daar ligt dan op maatstafniveau weer geen éénduidige oorzaak aan ten grondslag. Urk heeft bijvoorbeeld bijna twee keer zoveel jongeren als gemiddeld per inwoner en een hoger dan gemiddelde regionale centrumfunctie. Staphorst heeft anderhalf keer zoveel jongeren per inwoner als gemiddeld én een lage omgevingsadressendichtheid. Gulpen-Wittem heeft een zeer lage omgevingsadressendichtheid (waardoor lage aftrekpost) en meer dan gemiddeld lage inkomens maar een zeer lage regionale centrumfunctie. Hier is op maatstafniveau geen één oorzaak aan te wijzen. Ook hier is het vaak een **cumulatie** van meer dan gemiddelde eenheden op gebruikte maatstaven. Dit duidt op een onevenwichtigheid in het model voor bepaalde gemeenten. Zeer waarschijnlijk verklaard het model voor die gemeenten de kostenpatronen niet. Dit is een **gevolg van een sterke reductie van het aantal maatstaven**.

Een **statistische verkenning** toont aan dat dit op NL niveau wel een hoge mate van verklaringskracht heeft, maar op specifieke groepen gemeenten fors minder. Bij Jeugd betekent dit voor de K80 bijvoorbeeld een daling van een R2 van 96% naar 74% en bij WMO zelfs naar 65%. Dat betekent dat er een **groot deel van het kostenpatroon niet wordt verklaard door de gebruikte maatstaven**. Dit duidt dus op een tekort aan maatstaven die patronen in groepen gemeenten verklaren. Dit sluit aan op één van de commentaren van de ROB op het nieuwe verdeelmodel.

Bij de beoordeling van herverdeeleffecten blijkt ook nu een complex van factoren een rol te spelen. Herverdeling betekent dat er ook effecten van het oude model een rol kunnen spelen. Voor een specifieke groep (veelal) kleine gemeenten speelt dit een rol. Dit zijn zgn. **Instellingsgemeenten.** Deze hebben te maken met het vervallen van een viertal factoren (cumulatie) die in deze gemeenten allemaal juist een hoog volume kenden. Het gaat dan om de maatstaven AWBZ-bedden, uitkeringsontvangers – bijstandontvangers, wajong en medicijngebruik. Een specifieke groep gemeenten scoort hier op minimaal twee van deze vier maatstaven in de top 25 van Nederland in het oude model. Dit zijn gemeenten die nu ook bijvoorbeeld last hebben van de ophoging woonruimten. Hier gaat het dan om bijvoorbeeld Ermelo, Zoeterwoude, Sliedrecht, Gennep, Baarn, Druten en Zeist. Hierbij valt het op de groep gemeenten die in zowel het oude als het nieuwe model voor komt op factoren die te associëren zijn met een relatief groot aandeel inwoners in zorginstellingen aanzienlijk specifieker en kleiner is dan de 22 gemeenten die daar nu als ‘instellingsgemeenten’ aangeduid worden.



Bijlagen:

1. Onderzoeksvragen
2. Onderzoeksverantwoording

Vraag 1 – Typologie kleine gemeenten

In dit deel van het onderzoek kijken we naar socio-demografische kenmerken en mogelijke overeenkomsten tussen de K80 gemeenten. We zijn daarbij op zoek naar de overeenstemming van kenmerken (en ingedeeld in mogelijke subgroepen) die het meest kansrijk is om te koppelen aan de verdeling van het gemeentefonds. Hierbij wordt gebruik gemaakt van onder andere 'Waarstaatjegemeente' en de recent ontwikkelde AI tool: AMIGO.

Vraag 2 – Gemeentefonds

a. De effecten in de clusters en in de onderliggende maatstaven per cluster op overeenkomende nadrukkelijke nadelen voor kleine gemeenten in het nieuwe verdeelmodel.
b. We zullen in dit onderzoek ook kijken naar expliciete en opvallend gunstige clusters maatstaven voor kleine gemeenten in het oude verdeelmodel die nu niet meer gebruikt worden.
c. De onderdelen a en b zullen we ook afzonderlijk uitvoeren voor de gemeenten met een nadeel om te bezien of er andere overeenkomende verklaringen zijn voor deze deelgroep dan voor de hele groep kleine gemeenten. We zullen de gevonden verklaringen ook toetsen op impact op de voordeelgemeenten in de K80.
d. Waar er aanknopingspunten zijn zullen we de kleine gemeenten ook op andere wijzen in subgroepen indelen voor zover dit een scherper beeld geeft van de voor- en nadelen van verdeling van het gemeentefonds.



Vraag 3 – Noodzakelijke kosten

In dit deel van het onderzoek zullen we op zoek gaan naar **afwijkende kostencategorieën** per inwoner (taakvelden) van de kleine gemeenten ten opzichte van alle gemeenten en andere groepen gemeenten.

We doen dit deel van het onderzoek aan de hand van de (IV3) rekeningcijfers van 2023. Daarnaast zullen we in dit onderzoek ook de vergelijking met de bijbehorende inkomsten maken voor de gehele groep om te bezien welke verschillen optreden t.o.v. de toedeling van middelen in het gemeentefonds.

In dit deel van het onderzoek zullen we ook op zoek gaan naar **schaaleffecten** waar nu geen rekening mee wordt gehouden in het verdeelmodel en die in het nadeel zijn van kleine gemeenten.



Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek bevat drie hoofdonderwerpen die met elkaar in verband zijn gebracht: typologie van gemeenten, het verdeelmodel van het gemeentefonds en de kostenpatronen op uitgaven 2023 van gemeenten. Deze uitkomsten zijn gevalideerd op kostenpatronen in de uitgaven van 2024. Deze patronen komen overeen. Doel van dit onderzoek is geweest om patronen in deze driehoek bloot te leggen die relevant zijn voor kleine gemeenten. Hiermee is geen volledigheid nagestreefd. Focus is gelegd op 80/20 effecten: clusters en maatstaven die uit cijferanalyse zijn opgevallen en/of maatstaven waar veel geld in verdeeld wordt en/of die relevantie hebben voor kleine gemeenten (< 20.000 inwoners).

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van data uit openbare bronnen zoals beschikbaar vanuit onder andere BZK, VNG en het CBS. Het gaat enerzijds om data van de (her)verdeling van het gemeentefonds (mei circulaires 2022 en 2025), socio-demografische gegevens, IV3 gegevens van gemeenten (2023 en 2024). Bij de indeling van gemeenten in groepen is gebruik gemaakt van algemeen bekende indelingen zoals te vinden in openbare data bij de G40, P10, K80, Newtowns. De indeling in Instellingsgemeenten is gevalideerd bij de gemeente Ermelo (trekker). De indeling in Randgemeenten is verkregen van de gemeente Zwijndrecht.

Statistisch onderzoek waarnaar verwezen wordt is uitgevoerd met SPSS en is verkennend van aard. Hier kunnen geen definitieve conclusies aan verbonden worden, uitsluitend richtinggevende uitspraken. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van diverse AI-tools (Co-pilot en AMIGO). Deze zijn verkennend en richtinggevend gebruikt. Uitkomsten zijn gevalideerd met andere bronnen of berekeningen.



Het onderzoek is geen assurance-opdracht in de zin van de NV COS en er is geen accountantscontrole toegepast . Het gaat hier om een adviesopdracht ten behoeve van de K80 met gebruikmaking van beschikbare openbare data.



Verheij Advies
E: peter@verheijadvies.nl
W: www.verheijadvies.nl
M: 0623975719

K80 DE KRACHT VAN KLEIN

KLEINE GEMEENTEN WILLEN EERLIJKERE VERDELING VAN GELD



Gemeenten met minder dan 25.000 inwoners – de zogeheten K80 – krijgen structureel te weinig geld om hun taken goed uit te voeren. Dat blijkt uit recent onderzoek naar het gemeentefonds.

Wat is er aan de hand?

Het gemeentefonds verdeelt geld op basis van een landelijk model. Dat model houdt onvoldoende rekening met de kenmerken van kleine gemeenten. Daardoor krijgen zij minder geld, terwijl hun kosten per inwoner vaak juist hoger zijn.

WAAROM WERKT HET MODEL NIET?

Relatief hoge kosten per inwoner.
Kleine gemeenten hebben minder inwoners, maar moeten wel dezelfde taken uitvoeren. Eén dure zorgcasus kan al een grote impact hebben.

Verdeelsleutel past niet.
Het model kijkt vooral naar inwoneraantal en centrumfunctie, terwijl kleine gemeenten vaak geen centrumfunctie hebben en weinig toeristische inkomsten.

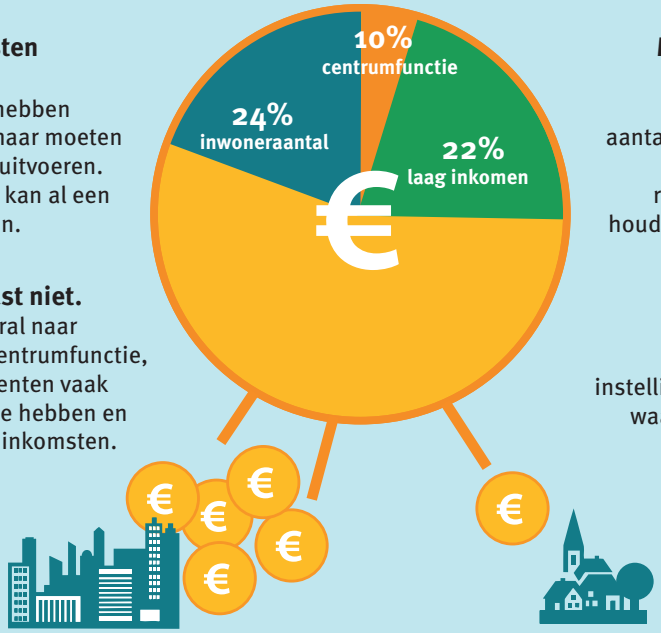

Maatstaf 'lage inkomens' werkt nadelig.
Door een koppeling aan het aantal woonruimten vallen kleine gemeenten vaak buiten de regeling, ook als er wél huishoudens met lage inkomens zijn.

Instellingsgemeenten krijgen dubbel nadeel.
Extra woonruimten in zorginstellingen verhogen de drempel, waardoor deze gemeenten nóg minder geld ontvangen.

Wat blijkt uit het onderzoek?

- ✗ Kleine gemeenten krijgen gemiddeld €40 tot €50 minder per inwoner dan nodig is;
- ✗ Scheve verdeling door ontbreken centrumfunctie en verhouding lage inkomens;
- ✗ Vooral in het sociaal domein (jeugd, Wmo, participatie) zijn de verschillen groot;
- ✗ De verdeling sluit niet aan bij de werkelijke kosten die gemeenten maken.



Wat willen kleine gemeenten?

De K80 pleit voor een eerlijker verdeelmodel:

- ✓ Maatstaven die beter passen bij hun situatie, zoals vergrijzing, eenoudergezinnen en zorgzwaarte;
- ✓ Maximum % per maatstaf instellen;
- ✓ Een vangnet voor dure zorgcasussen;
- ✓ Minder afhankelijkheid van inwoneraantal en centrumfunctie;
- ✓ Betere compensatie voor schaalnadelen;
- ✓ Uitlegbaarheid maatstaven en drempels en transparantie van effecten;
- ✓ Aandacht voor monitoring en onderhoud.

Waarom is dit belangrijk?

Kleine gemeenten willen hun inwoners goed blijven ondersteunen. Dat lukt niet als ze structureel te weinig geld krijgen. Een eerlijker verdeling helpt om voorzieningen op peil te houden en inwoners de zorg en ondersteuning te bieden die ze nodig hebben.

OPROEP RECHTVAARDIGE VERDELING GEMEENTEFONDS!

Samenvatting gemeentefonds voor kleine gemeenten:

De K80 bestaat uit gemeenten tot 25.000 inwoners met een redelijk tot goede sociale structuur en weinig of geen centrumfunctie. Krachtige gemeenten die meestal in het landelijk gebied liggen. Ze bestaan vaak uit veel en een diversiteit aan kernen met weinig inwoners. Ze hebben te maken met een hogere demografische druk dan gemiddeld in Nederland. In veel van deze gemeenten is sprake van een hogere concentratie van jongeren en vergrijzing dan gemiddeld in Nederland. Opvallend is dat van de K80 gemeenten eenderde in de top 50 van alle Nederlandse gemeenten staat met de sterkste sociale cohesie.

Te lage vergoeding uit het gemeentefonds

Dit onderzoek gemeentefonds (rapportage in bijlage) legt een opmerkende verdeling van de gelden bloot. De verdeling toont aan dat voor deze perifeer gelegen gemeenten kenmerkende eigenschappen onvoldoende tot uitdrukking komen. Dit leidt in de praktijk tot per saldo hogere kosten dan waarvoor deze gemeenten een vergoeding ontvangen uit de Algemene Uitkering.

De K80 gemeenten hebben door de kleinschaligheid te maken met hogere kosten van voorzieningen en het gemeentelijke basisniveau van dienstverlening per inwoner. Dit terwijl juist het inwoneraantal sterk meetelt in het gemeentefonds (24%). Dit komt vooral tot uitdrukking in de apparaatskosten. Dit schaalnadeel wordt onvoldoende gehonoreerd in de verdeling van de gelden uit het gemeentefonds. Ook is er sprake van een aanname van een vast bedrag per inwoner aan overige eigen inkomsten, zoals toeristenbelasting, forensenbelasting en huuropbrengsten. Vooral kleine niet centraal gelegen gemeenten hebben die meestal niet.

Door de landelijke ligging vaak in een randgebied hebben deze gemeenten weinig of geen regionale centrumfunctie. In het gemeentefonds is de regionale centrumfunctie een belangrijke waarde (10%). Het valt ons op dat er in het sociaal domein geen taken zijn die voor rekening van centrumgemeenten komen en via de Algemene Uitkering bekostigd moeten worden. Die worden namelijk al uit andere specifieke middelen vergoed. Dit terwijl deze maatstaf daar wel zwaar meetelt.

Onzuiverheid verdeelmodel gelden gemeentefonds

In het gemeentefonds telt daarnaast ‘laag inkomen’ sterk (22%) mee als bepalende factor voor de verdeling van geld. In kleinere gemeenten hebben vaak andere vraagstukken (jeugd en wmo) grotere aandacht. Dit vraagt extra inzet dat tot hogere kosten leidt. Zo leidt een opname in een jeugdzorginstelling van een jeugdige tot zware kosten. Voor deze gemeenten tikt dat veel zwaarder aan (schaal- c.q. omvangeffect). Naast dat deze maatstaf ‘lage inkomens’ relatief veel geld verdeelt, is sprake van meting per 100 huishoudens. Wijziging in stappen hebben daarmee een relatief groot nadelig effect. Verder geldt er een drempel in ‘woonruimten’. Dit leidt per saldo tot een negatieve verdeling op alle maatstaven die met ‘woonruimten’ te maken hebben.

Een kleine groep gemeenten heeft te maken met een cumulatie van nadelen als gevolg van bovenstaande effecten in het nieuwe model. Dit zijn vooral gemeenten met een grote concentratie bewoners in zorginstellingen. Dit nadeel is wel groter dan € 150 per inwoner. Dit is voor kleine gemeenten niet in overeenstemming met de draagkracht. De onzuiverheid van het verdeelmodel laat hier in alle scherpte zien dat de verdeling ‘niet goed genoeg en niet goed afgestemd’ is. Het verdeelmodel is pas in overeenstemming als de kostenpatronen van de verschillende groepen gemeenten in hoge mate aansluiten op de verdeling van de gelden uit het gemeentefonds.



K80 DE KRACHT VAN KLEIN

K80 DE KRACHT VAN KLEIN

HET IS TIJD VOOR DE KRACHT VAN KLEIN.
DE KRACHT VAN NABIJHEID. *Van Schiermonnikoog tot Vaals*

K80

35% van alle gemeenten

2.1 MILJOEN INWONERS





19% VAN DE OPPER-VLAKTE VAN HEEL NEDER-LAND

32 **K80 GEMEENTEN IN DE TOP 50** GEMEENTEN MET STERKSTE SOCIALE COHESIE

12% van alle inwoners

Aan alle politieke partijen in Nederland. De K80, het netwerk voor alle gemeenten tot ongeveer 25.000 inwoners, wil voor uw verkiezingsprogramma een aantal punten vanuit kracht en nabijheid meegeven.

ONZE KRACHT

De kracht van nabijheid. Wij als K80-gemeenten staan dichtbij onze inwoners.
We kennen het verhaal van de bakker, de boer, de oudere, de scholier, en de woningzoekende. Onze dorpen en stadjes zijn een bron van inspiratie. Hier is democratie tastbaar. We geven vertrouwen, omdat we het kunnen overzien. Nabijheid is onze kracht. In kleine gemeenten zijn de lijnen kort en de netwerken sterk. We schakelen snel, zeker in crisistijd. Gemeenschapszin is geen beleidsdoel, maar dagelijkse realiteit. Oplossingen ontstaan aan keukentafels en in buurthuizen – niet in vergaderzalen.
K80-gemeenten en hun gemeenschappen zijn bij uitstek in staat om Nederland weerbaarder te maken. Met de geopolitieke spanningen om ons heen hebben wij de organisatiekracht, het overzicht en de ruimte.

Onze kracht staat onder druk.
We zien een toename in het aantal herindelingen door een disbalans tussen (wettelijke) taken en beschikbare middelen. Kleine gemeenten worden volgens onderzoek relatief harder geraakt door bezuinigingen. Onze inwoners voelen dit direct. De financiële herverdeling van het gemeentefonds versterkt dit probleem. Centrumgemeenten ontvangen extra middelen zonder aantoonbare meerkosten. Door minder verdeelcriteria weegt het inwoneraantal zwaarder, wat nadelig uitpakt voor kleinere gemeenten. *Het onderzoek verdeling gemeentefonds* toont aan dat dit leidt tot structurele benadeling, zonder inhoudelijke of financiële rechtvaardiging. Daarnaast ontbreekt het aan regelruimte. Gemeenten krijgen onvoldoende ruimte om lokaal maatwerk te leveren, terwijl juist dát onze kracht is.

Onze oproep.
De kracht van klein is nodig – zeker nu. Door onze nabijheid tot inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners kunnen we snel stappen zetten en vertrouwen geven aan initiatieven die oplossingen bieden voor de grote vraagstukken: klimaat, woningbouw, leefbaarheid. Juist daarom zijn kleine gemeenten onmisbaar. Geef ons een eerlijk gemeentefonds en de regelruimte om vanuit vertrouwen te doen wat nodig is. Dan bouwen wij verder aan een samenleving waar iedereen meetelt.

WAT WIJ MEE WILLEN GEVEN

ELKE REGIO, INWONER ÉN ELKE GEMEENTE TELT

- Investeer duurzaam in alle regio's, inwoners én gemeenten
- Kleine gemeenten hebben grote opgaven: betrek ze direct bij beleid en financiering
- Ondersteun slimme, lokale oplossingen structureel
- Versterk lokale uitvoering: maak het loongebouw gelijk en houd kleine gemeenten aantrekkelijk als werkgever
- Geef kleine gemeenten meer geld en verdeel het gemeentefonds eerlijk
- Vind inspiratie voor grote uitdagingen juist in kleine gemeenten

INVESTEER DUURZAAM IN KRACHTIGE EN VITALE KERNEN: DE BASIS VOOR STERKE GEMEENSCHAPPEN!

- Zorg voor goede bereikbaarheid van alle dorpskernen
- Geef ruimte aan gemeenschapsinitiatieven en basisvoorzieningen
- Creëer ontwikkelruimte in kleine gemeenten
- Maak woningbouwinitiatieven toegankelijk en ondersteun ze actief
- Versterk veiligheid in dorpen en buitengebied met meer capaciteit
- Houd zorg bereikbaar en betaalbaar voor iedereen

NABIJHEID ALS OPLOSSING EN INSPIRATIE VOOR GROTE MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

- Stel vertrouwen en menselijke maat centraal in beleid. Toets dit bij ons en onze inwoners
- Geef ons en onze inwoners meer vrijheid én middelen voor passende oplossingen
- Gebruik onze expertise voor gebiedsgerichte en participatieve aanpakken in het landelijk gebied
- Wij hebben ruimte en gemeenschapskracht voor proeftuinen: benader ons!
- Investeer structureel in preventie en het voorliggend veld: wij signaleren vroeg
- Sociale cohesie staat onder druk: werk met ons samen om die te versterken

NEEM CONTACT MET ONS OP



K80
www.k80.nl
info@k80.nl
www.linkedin.com/company/k80-gemeenten



Hans Teunissen - Burgemeester Gennep
Voorzitter K80
h.teunissen@gennep.nl
+ 316 36 58 71 52